

Turizam i održivi razvoj u obalnom području

Vrkić, Marin

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies, Rijeka / Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:187:229502>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-04**



Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet
University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Maritime Studies - FMSRI Repository](#)



uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA



DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET**

MARIN VRKIĆ

TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ U OBALNOM PODRUČJU

DIPLOMSKI RAD

Rijeka, 2022.

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET**

**TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ U OBALNOM PODRUČJU
TOURISM AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE
COASTAL AREA**

DIPLOMSKI RAD

Kolegij: Upravljanje obalnim područjem

Mentor: prof. dr. sc. Mirano Hess

Student: Marin Vrkić

Studijski smjer: Nautika i tehnologija pomorskog prometa

JMBAG: 0269121442

Rijeka, srpanj 2022.

Student: Marin Vrkić

Studijski program: Nautika i tehnologija pomorskog prometa

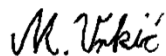
JMBAG: 0269121442

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad s naslovom " Turizam i održivi razvoj u obalnom području " izradio samostalno pod mentorstvom prof. dr. sc Mirana Hessa.

U radu sam primijenio/la metodologiju izrade stručnog/znanstvenog rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju diplomskog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen, standardan način citirao/la sam i povezao/la s fusnotama i korištenim bibliografskim jedinicama, te nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Rad je pisan u duhu hrvatskoga jezika.

Student



Marin Vrkić

Student: Marin Vrkić

Studijski program: Nautika i tehnologija pomorskog prometa

JMBAG: 0269121442

IZJAVA STUDENTA – AUTORA
O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da kao student – autor diplomskog rada dozvoljavam Pomorskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa diplomskim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Pomorskog fakulteta, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog ograničenja mog diplomskog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>

Student – autor

M. Vrkić

SAŽETAK

Turizam spada u najdinamičnije gospodarske grane i predstavlja skup odnosa i pojava koje se događaju prilikom doticaja turista s turističkom destinacijom. Turizam je snažan čimbenik gospodarskog razvoja, a ujedno je i najsnažnija grana hrvatskog gospodarstva. Održivi razvoj je tip razvoja koji ispunjava aktualne potrebe društva uzimajući u obzir potrebe budućih generacija. Održivi razvoj jamči ravnotežu između društva, ekonomije i ekologije. Održivi turizam uspostavlja ravnotežu između ostvarivanja profita i očuvanja okoliša. Održivi turizam donosi boljitak lokalnoj zajednici, uspostavlja društvenu pravednost, čuva prirodnu, povijesnu i kulturnu baštinu, štiti okoliš i koristi resurse na pravi način. Integralno upravljanje obalnim područjem (IUOP) je stalni proces koji implementira održivi razvoj, čuva obalne prostore i njihovu bioraznolikost. Svrha IUOP-a je ukloniti sve prijetnje koje proizlaze iz trendova neodrživog razvoja. Grad Zadar je izvrstan primjer održivog razvoja. Glavni cilj održivog razvoja turizma u gradu Zadru je zaštita bogate kulturno-povijesne baštine i stabilan turistički rast.

Ključne riječi: turizam, održivi razvoj, održivi turizam, ekologija, Zadar

SUMMARY

Tourism is one of the most dynamic industries and is a set of relationships and phenomena that occur when tourists come into contact with a tourist destination. Tourism is a strong factor in economic development. At the same time, tourism is the strongest branch of the Croatian economy. Sustainable development is a type of development that meets the current needs of society, considering the needs of future generations. Sustainable development guarantees a balance between society, economy and ecology. Sustainable tourism strikes a balance between making a profit and preserving the environment. Sustainable tourism benefits the local community, establishes social justice, preserves natural, historical and cultural heritage, protects the environment and uses resources in the right way. Integrated Coastal Zone Management (ICZM) is an ongoing process that implements sustainable development, preserves coastal areas and their biodiversity. The purpose of ICZM is to remove all threats arising from unsustainable development trends. The city of Zadar is an excellent example of sustainable development. The main goal of sustainable tourism development in the city of Zadar is the protection of rich cultural and historical heritage and stable tourist growth.

Keywords: tourism, sustainable development, sustainable tourism, ecology, Zadar

SADRŽAJ:

1. UVOD	1
1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKTI ISTRAŽIVANJA	1
1.2. RADNA HIPOTEZA	1
1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA	1
1.4. ZNANSTVENE METODE	2
1.5. STRUKTURA RADA	2
2. TURIZAM	3
2.1. DEFINICIJA I POJAM TURIZMA	3
2.2. POVIJESNI RAZVOJ TURIZMA	5
2.3. TURISTIČKO TRŽIŠTE	8
2.4. SPECIFIČNOSTI TURIZMA	9
2.5. TURIZAM – ČIMBENIK GOSPODARSKOG RAZVOJA	10
2.6. ZNAČAJ TURIZMA ZA GOSPODARSKI RAZVOJ REPUBLIKE HRVATSKE ...	12
3. ODRŽIVI RAZVOJ	15
3.1. POJAVA I RAZVOJ ODRŽIVOG RAZVOJA	15
3.2. DEFINICIJE ODRŽIVOG RAZVOJA	18
3.3. ČIMBENICI ODRŽIVOG RAZVOJA	19
3.4. NAČELA ODRŽIVOG RAZVOJA	21
4. ODRŽIVI TURIZAM	22
4.1. DEFINICIJA ODRŽIVOG TURIZMA	22
4.2. NAČELA ODRŽIVOG TURIZMA	24
4.3. CILJEVI ODRŽIVOG TURIZMA	25
4.4. INSTRUMENTI ZA IMPLEMENTACIJU ODRŽIVOG TURIZMA	27
4.5. ODRŽIVI TURIZAM U DESET KORAKA	28
4.6. POKAZATELJI ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA	30
5. INTEGRALNO UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM	32
5.1. RAZVOJ INTEGRALNOG UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM	32
5.2. DEFINICIJE INTEGRALNOG UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM	34
5.3. SVRHA I CILJEVI INTEGRALNOG UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM	35
5.4. NAČELA INTEGRALNOG UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM	37
5.5. FAZE INTEGRALNOG UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM	38
6. TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ NA PRIMJERU GRADA ZADRA	40

6.1. GEOGRAFIJA I DEMOGRAFIJA GRADA ZADRA.....	40
6.2. PRIRODNA I KULTURNO-POVIJESNA BAŠTINA GRADA ZADRA	42
6.3. TURIZAM GRADA ZADRA.....	43
6.4. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA GRADA ZADRA.....	45
7. ZAKLJUČAK	48
LITERATURA.....	51
POPIS ILUSTRACIJA.....	55
POPIS TABLICA.....	55
POPIS GRAFIKONA	56

1. UVOD

U ovom poglavlju iznijet će se problem, predmet i objekti istraživanja. Bit će postavljena radna hipoteza, odredit će se svrha i ciljevi istraživanja. Bit će opisano koje su znanstvene metode korištene. Prikazat će se struktura rada.

1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKTI ISTRAŽIVANJA

Na osnovu aktualnih trendova u globalnom gospodarstvu i prijetnji koje se javljaju okolišu, može se definirati problem istraživanja: neodrživi razvoj. Neodrživi razvoj je pojava koja se pojavljuje u drugom dijelu 20. stoljeća i nazočan je dan-danas. Okarakteriziran je prvenstveno težnjom za profitom. To je razvoj koji nastoji biti ekonomski isplativ i premda to može biti, on ne uzima u obzir aktualne ekološke potrebe i potrebe društva kao niti potrebe budućih generacija. Takav neodrživi razvoj donosi više štete nego koristi.

Predmet istraživanja ovog rada je održivi razvoj. Održivi razvoj se javlja kao izravan odgovor, tj. kao reakcija na trendove neodrživog razvoja. Održivi razvoj teži u potpunosti zadovoljiti potrebe današnjih generacija u ekonomskom, ekološkom i društvenom pogledu uzimajući u obzir i potrebe budućih generacija. Najvažnije obilježje održivog razvoja je zaštita okoliša, zdravlja ljudi i očuvanje biološke raznolikosti. U održivom razvoju veliku ulogu ima i turizam kao rastuća gospodarska grana koja postaje sve važnija u mnogim nacionalnim gospodarstvima uključujući gospodarstvo Republike Hrvatske.

Problem i predmet istraživanja odnose se na dva međusobno povezana objekta istraživanja, i to razvoj i turizam.

1.2. RADNA HIPOTEZA

Sukladno važnim odrednicama problema, predmeta i objekta istraživanja postavljena je radna hipoteza: Održivi razvoj i turizam su dva neraskidivo povezana procesa čije međusobno djelovanje mora biti usklađeno i komplementarno kako bi se ostvarilo integralno upravljanje obalnim područjem.

1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Svrha i ciljevi istraživanja u ovom diplomskom radu očituju se u sljedećem: Istražiti i formulirati rezultate istraživanja o nastanku i razvoju turizma i njegovoj rastućoj ulozi u gospodarstvu, o fenomenu održivog razvoja, o specifičnostima održivog turizma, o integralnom upravljanju obalnim područjem te na primjeru grada Zadra pokazati primjenu

procesa održivog razvoja i turizma. Kako bi se definirali svrha i ciljevi istraživanja mogu se postaviti sljedeća pitanja:

- Što je turizam?
- Koje su specifičnosti turizma?
- Kako turizam utječe na gospodarstvo?
- Što je održivi razvoj?
- Što je održivi turizam?
- Koja je prednost održivog turizma?
- Što označava pojam integralno upravljanje obalnim područjem?
- Kako turizam i održivi razvoj utječu na razvoj grada Zadra?

1.4. ZNANSTVENE METODE

U ovom diplomskom radu korištene su znanstvene metode istraživanja koje se koriste kod pisanja stručnih i znanstvenih radova. Riječ je o metodama: metoda analize i sinteze, metoda kompilacije i deskripcije, metoda klasifikacije, metoda statistike i metode zaključivanja. Sve metode su spojene u jednu logičnu cjelinu tako da se drže teme rada, problema i predmeta, svrhe i ciljeva istraživanja.

1.5. STRUKTURA RADA

Rezultati istraživanja predočeni su u nekoliko međusobno povezanih dijelova. U prvom poglavlju, **Uvodu**, navedeni su problem, predmet i objekti istraživanja, radna hipoteza i pomoćne hipoteze, svrha i ciljevi istraživanja, znanstvene metode i obrazložena je struktura rada. U drugom poglavlju, **Turizam**, iznesene su definicije turizma, opisano turističko tržište i objašnjen utjecaj turizma na gospodarstvo. Treće poglavlje, **Održivi razvoj**, obrađuje fenomen održivog razvoja, njegove čimbenike i načela. U četvrtom poglavlju, **Održivi turizam**, opisane su najvažnije komponente održivog razvoja turizma. Peto poglavlje, **Integralno upravljanje obalnim područjem**, elaborira definiciju, svrhu, načela i faze tog procesa. U šestom poglavlju, **Turizam i održivi razvoj na primjeru grada Zadra**, dan je praktičan primjer primjene turizma i održivog razvoja u atraktivnoj turističkoj destinaciji. U posljednjem poglavlju, **Zaključku**, dana je sinteza rezultata istraživanja kojima je dokazivana postavljena radna hipoteza.

2. TURIZAM

U ovom poglavlju objasniti će se definicija i pojam turizma, prikazati povijesni razvoj turizma, protumačiti turističko tržište i specifičnosti turizma kao gospodarske djelatnosti, ukazati na činjenicu kako je turizam pokretač gospodarskog razvoja i opisati značenje turizma za gospodarski razvoj Republike Hrvatske.

2.1. DEFINICIJA I POJAM TURIZMA

Turizam spada u najdinamičnije gospodarske grane. Predstavlja globalni društveni proces s interaktivnim sudionicima. Postoje mnogobrojne definicije turizma različitih autora. Hunziker i Krapf (1942.) definirali su turizam „skupom odnosa i pojava koji proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s istima nije povezana nikakva privredna djelatnost.“ Predmetnu definiciju kasnije je prihvatilo Međunarodno udruženje eksperata u turizmu AIEST. U svojoj biti, turizam predstavlja skup pojava uključujući mnoštvo međudjelovanja koja se događaju prilikom dolaska turista na turističko odredište. Agencija Ujedinjenih naroda, Svjetska turistička organizacija (UNWTO), definirala je turizam „skupom aktivnosti osoba tijekom njihova putovanja i boravka u mjestu izvan uobičajenog boravišta, i to bez prekida ne duže od godine dana, radi odmora odnosno zbog poslovnih i drugih razloga.“ Macy (1991.) smatra da je turizam organizacija koja se nalazi u prirodnom okruženju pa se prema tome radi o otvorenom sustavu koji funkcionira koristeći okruženje.¹

Može se navesti da postoji konsenzus među različitim autorima kako je turizam gospodarska djelatnost koja nastaje putovanjem i boravkom posjetitelja na lokacijama koje nisu njihovo prebivalište i kada s tim putovanjem ne odrađuju nikakvu poslovnu ili gospodarsku aktivnost. Najčešće je riječ o odmoru, rekreaciji i razonodi. Turistička industrija podrazumijeva turizam kao uslužnu djelatnost koja se sastoji od ugostiteljstva, prijevoza i putovanja. Tržište se u turizmu oblikuje na način koji nalikuje tržištima u drugim granama gospodarstva – glavni tržišni subjekti su tržišni objekt i cijena. Zbog svog specifičnog načina funkcioniranja turizam predstavlja posebno tržište.²

¹ Gržinić, J.: *Međunarodni turizam*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli: Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković Pula, Pula, 2014., p. 16.

² Sanković, T.: *Politika prodaje i distribucije*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli: Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković, Pula, 2015., p. 7.

Međunarodni turizam je sofisticirani alat za unapređenje međudržavnih odnosa, jače povezivanje različitih naroda, kultura i gospodarstava u globalnom okruženju. Turistička industrija je važan dio nacionalnog gospodarstva koji snabdijeva turiste koji posjećuju lokacije izvan prebivališta. Većina autora poput Coopera, Ritchija i ostalih smatra kako je turizam glavna pokretačka snaga svjetskog gospodarstva. Osnovne turističke usluge pružaju turistički posrednici, hotelijeri, transportna poduzeća, zabavni parkovi, sportski sadržaji, suvenirnice, globalni distribucijski i rezervacijski sustavi. Komplementarna turistička usluga odnosi se na trgovinu, građevinarstvo, promet, obrt, komunalne usluge i sl. Prema UNWTO-u turisti su glavni pokretači turizma, a turistička se putovanja prema svrsi dijele na sljedeće skupine:³

- odmarališna – godišnji odmori, sportska rekreacija, posjeti prijateljima i obitelji, putovanja namijenjena zabavi;
- poslovna putovanja – poslovni sastanci, javne konferencije, tribine i mitinzi te druge javne manifestacije;
- ostale svrhe – zdravstveni, studijski, tranzitni turizam i dr.

Tablica 1. Globalni turistički sustav

MEĐUNARODNI TURIZAM	OBILJEŽJA
Turist „novi“ vs „stari“	Motivi, potrebe, želje, doživljaji
Emitivno tržište	Ishodište putovanja
Receptivno tržište (destinacije)	Usluge smještaja, posredovanja, prehrane, prijevoz, zabava, rekreacija, izleti, zamjena novca, sport
Tranzitne regije i tokovi	Prometovanje iz zemlje polazišta ka odredištu, doživljaj putovanja
Međunarodne organizacije i države	Raspoloživi resursi, organizacije i ljudi, utjecaji (politički, ekonomski, socio-kulturni, tehnološki, ekološki, etički)

Izvor: Izradio autor prema Gržinić, J.: *Međunarodni turizam*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli: Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković Pula, Pula, 2014., p. 18.

³ Gržinić, op. cit., p. 17.

Kreatori turističke politike trebaju dobro shvaćati motive koji potiču ljude da krenu na putovanje, multiplikativne učinke turizma na destinaciju, aktualne turističke trendove i aktivnosti koje optimalno zadovoljavaju potrebe turista. Turistički stručnjaci kao najčešće motive zbog kojih se odlazi na put ističu kulturne, interpersonalne, prestižne ili statusne motive. Destinacija je lokacija koju turist posjećuje tijekom putovanja. Na odluku o odabiru destinacije utječu čimbenici: receptivnosti (smještajni kapaciteti, infrastruktura i suprastruktura), dostupnosti, atraktivnosti i dr. Državna politika prema turizmu odnosi se na zakonsku regulativu, strategiju razvoja turizma, fiskalnu politiku i druge aktivnosti kako bi neka destinacija (grad, država) bili atraktivni na međunarodnom tržištu.⁴

2.2. POVIJESNI RAZVOJ TURIZMA

Turizam posjeduje dugačku povijest. Od samih početaka ljudske civilizacije bila su uobičajena putovanja iz matične u nepoznatu pokrajinu ili iz vlastite zemlje u stranu. Najčešće su ta putovanja bila vezana uz zdravstvene svrhe, religijska hodočašća, posjete kulturno-umjetničkoj baštini, sport. Te prve migracije su bili začeci turizma kao ljudske i gospodarske djelatnosti. Vrijedno je spomenuti antičke olimpijske igre koje su se bez prekida održavale punih 12. stoljeća, a zbog svojeg uzvišenog značaja okupljale su više grčke klase, sportaše, trenere i pučanstvo u ulozi gledatelja. Vladajuća elita Starog Rima i Grčke je uživala u ljetnikovcima i termama. Jednakom privlačnošću zračili su i religijski obredi, popularni gradovi i druga atraktivna odredišta. Kulturni turizam potječe upravo od drevnih civilizacija Rimljana i Grka. Ti narodi su uživali u turističkim posjetima destinacijama sedam svjetskih čuda Antike. Upravo u vrijeme Srednjeg vijeka bile su učestale posjete religijskih i kulturnim spomenicima. Međutim, još uvijek su putovanja bila teška zbog velikih udaljenosti i često primitivnih cesta, a glavno prijevozno sredstvo još uvijek je bila kočija. Uz sve to, putovanja na daleke i egzotične udaljenosti mogli su priuštiti samo bogati.⁵

Često se turizam poistovjećuje s istraživanjem novih kultura i naroda što nije točno. Turizam nije isto što i pojam istraživanje zato što se turisti kreću „utabanim putem“, pružatelji usluga u turizmu imaju koristi od svoga rada i u najvećem broju slučajeva turisti su izolirani od poteškoća, opasnosti i neugodnosti. Turizam se, međutim, preklapa s ostalim djelatnostima i tokovima, uključujući, npr. hodočašće ili sportske priredbe. Takvo stanje stvara posebne kategorije turizma, kao što su „poslovni turizam“, „sportski turizam“ i „zdravstveni turizam“,

⁴ Ibidem, p. 18.

⁵ Blažević, B.: *Turizam u gospodarskom sustavu*, Sveučilište u Rijeci: Fakultet za turistički i hotelski menadžment Opatija, Opatija, 2007., p. 77.

„vjerski turizam“. Prva budistička turistička putovanja počela su otprilike prije nešto više od dvije tisuće godina. Potom su uslijedila kršćanska putovanja u Jeruzalem, a od 7. stoljeća i muslimanska putovanja u Meku i Medinu. Turizam se počeo jače širiti u 17. stoljeću u Zapadnoj Europi. Riječ turist se prvi puta pojavljuje u 18. stoljeću.⁶

Suvremeni turizam započinje u 20. stoljeću. Povoljne okolnosti koje su djelovale kao okidači razvoja turizma su: brza i temeljita urbanizacija i industrijalizacija, razvoj prometne mreže, unapređenje životnog standarda i više slobodnog vremena u kojem su radnici mogli uživati zahvaljujući izbornim pravima sindikata. Ranije je turizam bio pristupačan samo višim slojevima društva, a odjednom je postao dostupan velikoj većini stanovništva. Naravno, što je država razvijenija i njeni stanovnici imaju veći život standard veća je vjerojatnost da će postati turisti. Po razvijenosti u 20. st. najviše su dominirale države Sjeverne Amerike i Europe te je upravo iz tih zemalja dolazilo najviše turista. Uspon turizma posebno je krenuo nakon svršetka Drugog svjetskog rata. Turizam postaje masovna i popularna pojava. Za većinu razvijenog svijeta polako, ali sigurno započelo je razdoblje obnove, razvoja i prosperiteta. Turizam i sport su dvije aktivnosti neraskidivo povezane, a ujedno su i dvije najmasovnije društvene pojave 20. stoljeća. Prošlo stoljeće je ujedno stoljeće renesanse sporta. Sasvim je jasno kako je turizam procvao zahvaljujući većoj kupovnoj moći stanovništva, razvoju prometa i prijevoznih sredstava te zbog većeg slobodnog vremena.

Godine 1966. zbog svih mogućih motiva izvan svoje zemlje putovalo je 128 milijuna turista. Od te brojke bilo je 96 milijuna Europljana. Te godine na svakih tisuću stanovnika iz turističkih poriva putovalo je: 390 stanovnika Švicarske, 312 stanovnika država Beneluxa, 239 Francuza, 215 Zapadnih Nijemaca, 166 Skandinavaca, 143 stanovnika Velike Britanije, 122 Amerikanca i 326 Kanađana. Navedeni podaci ne odnose se na tuzemna nego samo na međunarodna putovanja. Za pretpostaviti je da su putovanja unutar matične zemlje bila dominantna, ali o njima ne postoje evidencije. Neki podaci govore tome u prilog. Npr. 1965. godine Amerikanci su na putovanja unutar SAD-a potrošili 20 milijardi dolara, a za putovanja u inozemstvo tek 2,4 milijarde USD. Vrlo brzo je uslijedio brz rast turizma kao popularne aktivnosti u slobodno vrijeme. Godine 1960. zabilježeno je 25 milijuna dolazaka, 1970. godine 166 milijuna dolazaka, a 2004. godine čak 760 milijuna dolazaka. Prihodi od turizma

⁶ *Tourism*, online: <https://www.britannica.com/topic/tourism> (12.5.2022.)

drastično su narasli - od dva bilijuna američkih dolara do 1950. godine preko 18 bilijuna 1970. godine do 523 bilijuna USD 2004. godine.⁷

Razvoj turizma na prostorima Hrvatske donekle prati svjetske trendove. Turizam se u Hrvatskoj značajnije počinje razvijati u drugoj polovici 19. stoljeća i to ponajviše na otocima i u priobalju. Prvi hrvatski hotel na Jadranu je Villa Angiolina izgrađena 1844. godine. Razvoju turizma uvelike su pridonijele parobrodske linije koje su povezivale sjever i jug Jadrana, otoke i kopno. Parobrodi su omogućili da se uspostavi redovita putnička plovidba u turističke svrhe. Turizmu je pomogao i razvoj željezničkih pruga do Trsta (1857.) i Rijeke (1873.). Osim državnih dužnosnika parobrodima su putovali i obični putnici. Ipak, ti „obični putnici“ nisu bili bilo tko nego u velikoj većini bogate osobe - liječnici i istraživači koji su zbog svojih interesa istraživali jadransku obalu. Na temelju istraživanja prirode objavljivali bi članke u uglednim časopisima u Beču i drugdje. Na osnovu istraživanja o povoljnom utjecaju hrvatske klime na zdravlje, u Hrvatsku dolaze osobe kako bi se ovdje liječile – njih bi se moglo nazvati prvim ozbiljnim turistima. Krajem 19. stoljeća kreće turistički zamah na Jadranu. Opatija statistike o turističkim posjetima vodi od 1883. a sljedeće godine je izgrađen luksuzni hotel na Jadranu pod imenom Kvarner. Hoteli i turistički objekti za odmor kreću nicali diljem priobalja – Crikvenica, Novi Vinodolski, Rab, Lošinj, Split, Hvar, Dubrovnik. U hrvatskom primorju 1926. bilo je ukupno 35.602 turista i 483.299 noćenja. Već 1939. prije izbijanja Drugog svjetskog rata na hrvatskoj obali odmaralo se 79.636 turista s 660.481 noćenja. 58% ukupnih noćenja bilo je inozemno.⁸

Ilustracija 1. Villa Angiolina u Opatiji



Izvor: *Villa Angiolina*, online: <https://www.visitopatija.com/villa-angiolina-istrazite-ulogu-turizma-u-povijesti-opatije-p471> (20.5.2022.)

⁷ Blažević, op. cit., p. 77.

⁸ Ibidem, p. 78.

2.3. TURISTIČKO TRŽIŠTE

Turizam ima svoje polove: turističku ponudu i turističku potražnju. Susretanje ponude i potražnje razvija gospodarsku makroekonomsku aktivnost kroz kreiranje instrumenata i davanje značenja turizmu u politici razvoja neke države. Turistička putovanja nastaju kao posljedica potreba koje se očituju kao turistička potražnja. Turističko tržište nije samo sebi svrhom nego se ono oblikuje kako bi se zadovoljile želje, htijenja i osjećaji turista, tj. potražnja u turizmu nastaje na subjektivnom gledištu turista. Potreba za relaksacijom, zabavom i odmakom od tekućih problema i dosadne rutine ishodište je turističkih putovanja. Temeljem udovoljavanja ovim kategorijama, tj. stvaranjem doživljaja i iskustva putovanja razvio se odmorišni, ali i poslovni turizam. Suvremeni turizam je posljedica: a) tehnološkog napretka, b) socio-ekonomskih utjecaja unutar društva (više dostupnog slobodnog vremena i porast životnog standarda), c) otvaranja nacionalnih gospodarstava i globalizacije.⁹

Tablica 2. Izravni i neizravni elementi turističke industrije

Izravni elementi turističke industrije	Neizravni elementi turističke industrije
Prijevoz	Prometna infrastruktura
Smještaj	Komunikacija (internet)
Atraktivnosti i atrakcije	Signalizacija
Distribucija proizvoda	Trgovina i obrt
Pomoćne usluge	Javne usluge (voda, struja, kanalizacija, odvoz otpada)

Izvor: Izradio autor prema Gržinić, J.: *Međunarodni turizam*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli: Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković Pula, Pula, 2014., p. 20.

Turistička industrija je sastavljena od izravnih i neizravnih elemenata (Tablica 2). Svi oni čine ponudu određene države na turističkom tržištu. Osobni dohodak, tj. snažnija platežna moć ljudi automatski osigurava veću mobilnost stanovništva. Veća mobilnost znači i veću vjerojatnost da će ljudi krenuti na domaća ili strana turistička putovanja. S druge strane, stanovništvo kao integralni dio turističke ponude postaje servilno prema posjetiteljima. Ravnoteža emitivnog (potražnje) i receptivnog (ponude) pola na turističkom tržištu realizira se nakon što obje strane usklade svoje interese. Prema tome, turistička potražnja je izvorište za aktiviranje resursa i organizacije aktivnosti turističke ponude za njeno zadovoljavanje. Samo jedna usluga te dosadni i monolitni sadržaj neke destinacije ne mogu zadovoljiti

⁹ Gržinić, op. cit., p. 20.

agregatnu turističku potražnju, tj. ne mogu samostalno privući željeni broj turista. Radi toga, destinacije trebaju multiplicirati odmorišne tipove i atrakcije. Turistički proizvod i usluga su sa strane potrošača sastavljeni od raznovrsnih kvalitativnih i kvantitativnih sadržaja koje valja zadovoljiti. Tj. turistička industrija treba posjedovati kvalitetne izravne i neizravne elemente.¹⁰

Osnovne karakteristike turističke potražnje i ponude po većini autora jesu: pokretljivost, heterogenost, elastičnost i senzualnost. Značajno obilježje turističke potražnje je heterogenost koja podrazumijeva raznovrsnost obilježja pojedinih turističkih korisnika ili skupina korisnika. Turistička ponuda je skup proizvoda i usluga koje se nude turistima u određeno vrijeme na određenom mjestu i uz određenu cijenu. Turistička potrošnja je financijska kategorija zbog koje turizam predstavlja i gospodarsku pojavu. Tri esencijalne karakteristike turističke potrošnje su: neproizvodni karakter, zadovoljavanje osobnih potreba i želja te jedinstvena struktura kao rezultat posebnih uvjeta u turizmu.¹¹

2.4. SPECIFIČNOSTI TURIZMA

Turizam ima sebi svojstvene specifičnosti koje ne posjeduju druge gospodarske grane. Prodaja je u turizmu vrlo kompleksna jer je turistički proizvod neopipljiv, neprenosiv, ne može se zamijeniti, zahtijeva angažiranost korisnika i primjenu procesa proizvodnje i prodaje, i drugo. Npr. ne mogu se opipati niti prenositi hrvatski turistički proizvodi poput Nacionalnog parka Plitvice već ih turisti moraju iskusiti svojim dolaskom na Plitvice. Proizvode i usluge prvo treba izraditi, a korisnici moraju biti zainteresirani i potruditi se da među njima nađu najbolji način kako da dođu na turističku destinaciju.

Prodaja turističkih proizvoda, usluga i aranžmana se obavlja na jednom mjestu i u jedno vrijeme, a proizvod se upotrebljava na drugom mjestu i u neko drugo vrijeme. Proizvod se npr. prodaje preko interneta, a konzumira se u nekom drugom okruženju u stvarnom svijetu. Odvojenost prodaje i konzumacije turističkih usluga rezultirala je posebnim načinom organiziranja prodaje, tj. posrednici imaju izrazito važno značenje. U mjestu stalnog boravka turista prodaju se turistički aranžmani, različiti predmeti i oprema koji omogućuju turističko putovanje i boravak. Još jedna specifičnost prodaje u turizmu je plaćanje unaprijed kako bi se davatelj usluga i turist obvezali na poštivanje potpisanog ugovora. Na međunarodnom tržištu se prodaje odvijaju nekoliko mjeseci unaprijed, a nekada i više. U turističkoj industriji

¹⁰ Ibidem, p. 22.

¹¹ Sanković, op. cit., p. 9.

pružatelji usluga odnosno „proizvođači“ proizvoda i usluga moraju vrlo dobro poznavati navike, potrebe, želje i očekivanja turista kako bi mogli što bolje napraviti prodajnu strategiju. Cilj prodaje je prodati što više proizvoda i usluga i ujedno ostvariti pozitivan financijski rezultat.¹²

2.5. TURIZAM – ČIMBENIK GOSPODARSKOG RAZVOJA

Turizam je snažan čimbenik gospodarskog razvoja. Ekonomske funkcije turizma su funkcije povezane s gospodarstvom na izravan ili neizravan način. Učinci turizma na gospodarstvo manifestiraju se na više razina:¹³

- razina turističkog poduzeća - izravno involvirano u pripremu i implementaciju turističke usluge;
- razina poduzeća srodnih djelatnosti - posredno uključeno u turističke usluge;
- razina ostalih poduzeća i organizacija – kreiraju povoljnu „klimu“ za realizaciju turističkog prometa;
- razina političko-društvene zajednice (turističko odredište, općina-grad, županija i države) – uključeni u realizaciju određenih etapa turističkih usluga.

Glavni ekonomski učinci koji se realiziraju razvojem turizma su: a) optimalno iskorištavanje turističkih potencijala, b) mogućnost zarade od turizma, c) eksploatacija prometnih kapaciteta, d) dodatno zapošljavanje u turističkoj industriji i drugim gospodarskim sektorima, e) ispravna uporaba turističkih kapaciteta, f) revitalizacija nerazvijenih područja, g) rast međunarodne razmjene usluga i rada, h) povećanje devizne bilance, i) poticanje gospodarskih tokova u prostorima gdje se odvijaju turistički procesi.¹⁴

Najvažnije gospodarske funkcije turizma su: multiplikativna, induktivna, akceleratora, transformacijska, funkcija revitalizacije nerazvijenih i zapuštenih područja, funkcija poticanja zapošljavanja, funkcija usklađenja robno-novčanih odnosa i apsorpcijska funkcija. Multiplikativna funkcija se ogleda u tome što se prilikom turističke potrošnje troše dobra izvan turizma pa se tako pokreću novi ciklusi u gospodarstvu. Induktivna funkcija je vidljiva u tome što rast prihoda u turizmu dovodi do rasta prihoda u drugim sektorima

¹² Ibidem, p. 12.

¹³ Vukonić, B.; Keča, K.: *Turizam i razvoj: pojam, načela, postupci*, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2001., p. 152.

¹⁴ Ibidem, p. 153.

gospodarstva. Akceleratorna funkcija odnosi se na to da turizam ubrzava opći rast gospodarstva i društva. Društvo se „oplemenjuje“ kroz dolazak u zemlju stranih turista koji su često pripadnici stranih kultura i civilizacija. Transformacijska (konverzijska) funkcija realizira se kroz uključivanje povijesno-kulturne baštine u turističku ponudu. Funkcija poticanja razvoja nerazvijenih područja stimulira razvoj slabije razvijenih područja. To je ponajviše zbog prolaska prometnica kao što su autoceste ili željeznice pa manje razvijeni ruralni krajevi mogu profitirati ponajviše kroz agroturizam i ruralni turizam. Funkcija povećanja zapošljavanja povećava broj zaposlenih u mnogim gospodarskim sektorima. Funkcija usklađenja robno-novčanih odnosa dovodi do priljeva deviza iz razvijenih zemalja u zemlje u razvoju. Apsorpcijska funkcija turizma daje doprinos unapređenju platne bilance putem „nevidljivog izvoza“. Očituje se kroz stanje antiinflacije u gospodarstvu. Ostvaruje se velik neto devizni prihod.¹⁵

Ilustracija 2. Učinak turizma na gospodarstvo



Izvor: *Economic benefits*, online: <https://regionaltourism.com.au/projects/economic-benefits/> (22.3.2022.)

¹⁵ Šćurla, K.: *Turizam u fokusu gospodarskog razvoja*, Sveučilište u Splitu: Pomorski fakultet u Splitu, Split, 2018., str. 25.

Iz opisanog, vidi se kako je odnos turizma i gospodarstva specifičan. Međutim, odnos turizma i gospodarskog sustava može se tumačiti jednako kao i odnos svakog segmenta finalne potrošnje (investicije, osobna i javna potrošnja, izvoz, zalihe) s turizmom. Odnos turizma i gospodarskog sustava tumači osnovni bilančni identitet nacionalnog gospodarstva koji se izražava matematičkom formulom: $F = D + U$, gdje je:

F – ukupna finalna potrošnja,

D – društveni proizvod nacionalnog gospodarstva,

U – ukupni uvoz za reprodukciju ili konačnu upotrebu.¹⁶

Iz formule proizlazi kako će ukupna finalna turistička potrošnja ovisiti o veličini nacionalnog društvenog proizvoda i veličini ukupnog uvoza zemlje. Za turizam, jednako kao i za druge gospodarske djelatnosti, vrijedi pravilo da veći nacionalni društveni proizvod smanjuje potrebu za uvozom i obrnuto.

2.6. ZNAČAJ TURIZMA ZA GOSPODARSKI RAZVOJ REPUBLIKE HRVATSKE

Turizam je najvažnija grana hrvatskog gospodarstva i sektor o kojem najviše ovisi priljev financijskih sredstava u državni proračun. Gospodarske aktivnosti koje su najizraženije povezane s turizmom u Hrvatskoj su ugostiteljstvo, putničke agencije, promet i trgovina. Indirektno su povezane skoro sve aktivnosti, ali ponajprije prerađivačka industrija, energetika, vodoopskrba, financijsko poslovanje i obrazovanje. O stabilnosti hrvatskog turizma ovisi stabilnost i rast hrvatskog gospodarstva.

Posljednjih godina rekordna noćenja u Hrvatskoj su dovela do situacije da je Republika Hrvatska država s najvećim turističkim udjelom u nacionalnom BDP-u u Europi. Drugim riječima, turizam je ključna gospodarska grana za ostvarivanje državnih prihoda. Prihodi od turizma su se npr. 2017. povećali za 10% u usporedbi s 2016. godinom. Prema podacima vlade RH, turistički prihodi su 2018. iznosili 12 milijardi eura što je najveći prihod ikad. Godina 2019. bila je još bolja turistička godina sa skoro 21 milijunom dolazaka i 108,6 milijuna noćenja, što je 5 odnosno 2,4% više nego u 2018. godini. Zarada od turizma je porasla za oko 8%.¹⁷

¹⁶ Blažević, op. cit., p. 79.

¹⁷ 'Za naš turizam 2019. bila je najbolja godina. Očekujemo nastavak pozitivnih trendova', online: <https://novac.jutarnji.hr/aktualno/za-nas-turizam-2019-bila-je-najbolja-godina-ocekujemo-nastavak-pozitivnih-trendova/9851575/> (18.3.2022.)

Zbog izbijanja pandemije koronavirusa 2020. turistički sektor je te godine bio teško pogođen krizom. Tijekom 2020. ostvareno je 55,3% manje noćenja u odnosu na rekordnu 2019. godinu. To je znatan pad, ali je s druge strane i puno manji od očekivanog.¹⁸ Preciznije, „u Hrvatskoj je u 2020. godini zabilježeno 7,8 milijuna dolazaka (37% rezultata iz 2019.) i 54,4 milijuna noćenja (50% rezultata iz 2019.). Od toga su strani turisti ostvarili 43,1 milijun noćenja (45% iz 2019.), dok su domaći gosti ostvarili 11,3 milijuna noćenja (82% iz 2019.).“¹⁹ U Hrvatskoj je u 2021. zabilježeno 13,8 milijuna dolazaka i 84,1 milijuna noćenja, odnosno 77% više dolazaka i 55% više noćenja nego u istom razdoblju 2020. Pritom su strani turisti ostvarili 71,9 milijuna noćenja, dok se na domaće turiste odnosi 12,3 milijuna noćenja. U usporedbi s rezultatima iz rekordne 2019., u 2021. godini ostvareno je 67% dolazaka i 77% noćenja iz 2019. godine. Premda je još rano davati prognoze, hrvatski turizam se stabilno odvija i u tekućoj 2022. godini.²⁰

Turizam je u udjelu BDP-a posljednjih godina prije izbijanja pandemije koronavirusa iznosio oko 17%, ali sa povezanim gospodarskim djelatnostima njegov udio je zapravo još veći i iznosi čak 24%. To znači da je gotovo svaka četvrta kuna u Hrvatskoj zarađena u turizmu. Može se konstatirati kako je RH usvojila tzv. „karijski model“ gospodarstva i počela se apsolutno orijentirati na turizam kao jedinu stratešku granu. Radi se o velikoj razlici u odnosu na konkurentske mediteranske zemlje koje imaju snažan turizam, ali i druge jake sektore gospodarstva što nije slučaj s Hrvatskom. Npr. doprinos turizma talijanskom BDP-u je 6%, španjolskom 6,6%, a portugalskom nešto manje od 7%. S obzirom na činjenicu kako je turistička djelatnost pod snažnim utjecajem vanjskih čimbenika kao što su geopolitička i geoekonomska situacija, vremenske (ne)prilike tijekom ljetne sezone ili bolesti kao što je aktualni primjer koronavirusa, evidentno je kako bi RH trebala osnažiti i druge gospodarske grane. Oslanjanje na turizam moglo bi biti kobno u slučaju problema u turizmu što bi dovelo do drastičnog smanjenja prihoda državnog proračuna i svih zaposlenih u turističkoj industriji.²¹

¹⁸ *Hrvatski turizam u doba pandemije: osvrt na 2020. i pogled na 2021.*, online:

<https://arhivanalitika.hr/blog/hrvatski-turizam-u-doba-pandemije-osvrt-na-2020-i-pogled-na-2021/> (19.3.2022.)

¹⁹ *U 2020. godini ostvareno 50 posto noćenja iz rekordne 2019.*, online: <https://www.htz.hr/hr-HR/press/objave-za-medije/u-2020-godini-ostvareno-50-posto-nocenja-od-rekordne-2019> (19.3.2022.)

²⁰ *U 2021. godini Hrvatsku posjetilo gotovo 14 milijuna turista*, online: <https://www.htz.hr/hr-HR/press/objave-za-medije/u-2021-godini-hrvatsku-posjetilo-gotovo-14-milijuna-turista> (19.3.2022.)

²¹ *Zarada od turizma prešla 10 milijardi eura*, online: <http://www.novolist.hr/Vijesti/Gospodarstvo/Zarada-od-turizma-presla-10-milijardi-eura-Turisticki-promet-direktno-generira-16-9-posto-BDP-a-Hrvatske> (18.3.2022.)

Turizam je također iznimno bitan za platnu bilancu RH. Platna bilanca odnosi se na sve ekonomske transakcije jedne zemlje s inozemstvom. Tu je turizam presudan faktor koji pozitivno utječe na platnu bilancu Hrvatske jer je uravnotežuje i predstavlja stup stabilnosti hrvatskog gospodarstva i pokretač rasta BDP-a. Naime, posljednjih godina prihodi od turizma čine od 70% do 73% ukupnog izvoza usluga dok rashodi od turizma čine od 20% do 23% ukupnog uvoza usluga.²²

Grafikon 1. Trendovi u hrvatskom turizmu od 1985. do 2015.



Izvor: *Turizam u Hrvatskoj u jednoj grafikonu*, online: <https://eectica.hr/2016/03/29/turizam-u-hrvatskoj-u-jednom-grafikonu-1985-2015/> (21.3.2022.)

Hrvatska ima naglašeni sezonski oblik turizma, a to je ljetni turizam od lipnja do rujna, koji se radi povećanog broja turista ogleda u povećanoj potražnji za otvaranjem sezonskih radnih mjesta. U hrvatskom turizmu izravno radi oko 95.000 ljudi - 7% ukupne radne snage. Međutim, neizravno puno veći broj ljudi ovisi o turističkim rezultatima i njihov posao je vezan za turizam. Turizam je postao toliko važan za gospodarstvo Hrvatske pa je počeo negativno utjecati na ostale gospodarske grane. Npr. sada se hoteli i restorani pozicioniraju u gospodarstvu na način da su drugi sektori koji ih opskrbljuju poput prehrambene industrije i obrta postali ovisni o njima. Ne treba krivo razumjeti i misliti da će turizam uništiti hrvatsko gospodarstvo već uz turizam treba početi razvijati drugu grane gospodarstva kako bi se udio BDP-a ravnomjernije raspodijelio po sektorima.²³

²² Mandura, A.: *Uloga i važnost turizma u gospodarstvu Republike Hrvatske*, Veleučilište u Požegi, Požega, 2018., p. 14.-16.

²³ *Turizam i BDP: svaka četvrta kuna u Hrvatskoj zaradena je od turizma!*, online: <https://www.xn--iznajmljivai-yrb.hr/turizam-i-bdp/> (16.3.2022.)

3. ODRŽIVI RAZVOJ

U ovom poglavlju obradit će se tema održivog razvoja. Opisat će se pojava i razvoj fenomena održivog razvoja, prikazati definicije održivog razvoja, nabrojati i objasniti čimbenici održivog razvoja te opisati načela održivog razvoja.

3.1. POJAVA I RAZVOJ ODRŽIVOG RAZVOJA

Brzi i nekontrolirani rast stanovništva u posljednjih stotinjak godina, rast gospodarstva i međunarodne trgovine, sve veće energetske i materijalne potrebe ukupno štetno djeluju na okoliš, zdravlje ljudi, biljni i životinjski svijet. Rast stanovništva, nekontrolirano gospodarsko djelovanje i velika zagađenja ugrozili su prirodne izvore planeta Zemlje. Situacija je toliko loša da je ekološka mreža Global Footprint Network objavila upozorenje: ako se nastave aktualni trendovi neodrživog razvoja čovječanstvo bi do 2030. godine trebalo novi planet kako bi ljudi bili opskrbljeni hranom, čistom vodom, energijom i mogli odlagati otpad.²⁴

Ideja o održivom razvoju prvi je put javno predstavljena na Prvoj konferenciji Ujedinjenih naroda o zaštiti okoliša u Stockholmu 1972. godine na kojoj je sudjelovalo 113 država i oko 400 raznih organizacija. Tada je donesen dokument „World Conservation Strategy“ koji je definirao zaštitu okoliša kao globalni cilj. Tada je UN prihvatio sveobuhvatni program zaštite okoliša i predstavio ga kao interes čovječanstva. Uslijedilo je oblikovanje različitih „zelenih“ političkih stranaka diljem razvijenih država koje su kao glavnu svrhu svog postojanja navodile upravo borbu za okoliš. Jedan od najznačajnijih rezultata Stockholmskog summita je uspostava UN-ovog programa za okoliš (UNEP) s ciljem koordinacije međunarodnih projekata i inicijativa za zaštitu okoliša. Godine 1983. osnovana je UN-ova Svjetska komisija za okoliš i razvoj (WCED), s ciljem određivanja dugoročne strategije razvoja i zaštite okoliša. Četiri godine kasnije, komisija je objavila izvješće Naša zajednička budućnost (eng. „Our Common Future“) u kojem je opisano kakve će dalekosežne posljedice trpjeti okoliš ako se nastavi s trendovima neodrživog razvoja kao što su prenapučenost gradova i gospodarstvo kojem je cilj samo profit. Kao odgovor na to, osmišljen je koncept održivog razvoja. Ključni trenutak u kojem je koncept održivog razvoja dobio zeleno svjetlo dogodio se na UN-ovoj konferenciji o okolišu („Earth Summit“) koja je održana 1992. godine u Rio de Janeiru u Brazilu. Konferencija je definirala smisao ideje o održivom razvoju koji je

²⁴ Herceg, N.: *Okoliš i održivi razvoj*, Synopsis d.o.o., Zagreb, 2013., p. 254.

predstavljen kao razvoj koji donosi gospodarski razvitak, ali istodobno upotrebljava prirodne resurse racionalno. Najznačajniji zaključci, odnosno dokumenti doneseni na konferenciji su:²⁵

1. Agenda 21 (program za 21. stoljeće) – globalni plan o ukupnom razvoju koji ispunjava gospodarske, ekološke i društvene potrebe.
2. Deklaracija o okolišu i razvoju – prava i obveze država u cilju postizanja održivog razvoja na dobrobit cjelokupnoga čovječanstva.
3. Deklaracija o šumama – principi o efikasnom upravljanju šumama kako bi se iste očuvale i poslužile zajednici.
4. Okvirna konvencija UN-a o klimatskim promjenama – temeljni cilj: reduciranje emisija stakleničkih plinova koji odlaze atmosferu.
5. Konvencija o biološkoj raznolikosti – usmjerena na zaštitu prirode kako bi se sačuvali ekosustavi.

Ilustracija 3. Svjetski lideri na Summitu u Riju 1992.



Izvor: *Rio Summit*, online: <https://www.canadiangeographic.ca/article/brief-history-canadas-climate-change-agreements> (3.5.2022.)

Deset godina poslije, u Johannesburgu 2002. održan je sastanak o održivom razvoju „Rio+10“. Precizno su analizirani ostvareni rezultati u provedbi zaštite prirode. Summit je usvojio dva iznimno važna dokumenta: 1. političku deklaraciju (Deklaracija iz Johannesburga) – prikazuje ostvarena postignuća i ističe najvažnije izazove, daje potporu održivom razvoju i multilateralnim sporazumima o zaštiti okoliša; 2. Lokalni plan za 21. stoljeće („Local agenda 21“) – ističe važnost uključivanja svih slojeva društva kako bi se postigao konsenzus oko zajedničke vizije održivog razvoja lokalnih zajednica. Godine 2003.

²⁵ Ibidem, p. 256.

usvojena je Pariška deklaracija koja poziva da se uvede obavezno obrazovanje o okolišu u sva europska sveučilišta. Kako bi pogurao „apstraktni“ pojam održivog razvoja, UN je desetljeće između 2005. do 2014. proglasio „Desetljećem obrazovanja za održivi razvoj“, a naglasak je bio na važnosti edukacije i promidžbi ideja održivosti. U Vilniusu je 2005. izglasana strategija UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) o edukaciji u svrhe održivih trendova.²⁶

U lipnju 2012. održana je treća po redu UN-ova konferencija o održivom razvoju „Rio+20“. Tijekom konferencije predstavnici 192 države sastali su se kako bi donijeli neobvezujući dokument „Budućnost koju želimo“. Izražena je predanost održivom razvoju i osiguravanju promicanja gospodarski, društveno i ekološki održive budućnosti za planet Zemlju za sadašnje i buduće generacije. 25. rujna 2015. zemlje članice su na Summitu UN-a o održivom razvoju usvojile tih 17 ciljeva (Ilustracija 4.), ugrađenih u sveukupnu predanost Agendi 2030. Navedeni ciljevi postali su nacrt za postizanje bolje i održivije budućnosti za sve. Često se nazivaju radikalnim planom za čovječanstvo i novim načinom „rada“ razvoja.²⁷

Ilustracija 4. 17 globalnih ciljeva održivog razvoja UN-a donesenih 2015. za period do 2030. godine



Izvor: OR, online: <http://ideje.hr/17-globalnih-ciljeva-poslovni-ih-lideri-ne-mogu-ostvariti-sami/> (2.5.2022.)

²⁶ Ibidem, p. 258.

²⁷ The History of Sustainable Development Goals (SDGs), online: <https://thesustainablemag.com> (2.5.2022.)

U okviru Agende održivog razvoja 2015. je potpisan Pariški sporazum koji se nastoji boriti protiv klimatskih promjena. Sporazum je potpisalo 195 država. Dugoročni cilj Pariškog sporazuma je onemogućiti porast srednje globalne temperature na znatno ispod 2 °C, po mogućnosti reducirati povećanje na 1,5 °C, prepoznajući da bi to značajno smanjilo učinke klimatskih promjena. Emisije štetnih ugljičnih plinova trebale bi se smanjiti što je prije moguće i do sredine 21. stoljeća dosegnuti nulu. Da bi se globalno zagrijavanje zadržalo ispod 1,5 °C, emisije se moraju smanjiti za otprilike 50% do 2030. godine. Prema Sporazumu, svaka zemlja mora odrediti, planirati i redovito izvještavati o svojim doprinosima. Nijedan mehanizam ne prisiljava državu da postavi specifične ciljeve emisija, ali svaki cilj treba nadilaziti prethodne ciljeve.²⁸

3.2. DEFINICIJE ODRŽIVOG RAZVOJA

Neke od najznačajnijih definicija održivog razvoja su:²⁹

- definicija Svjetske komisije za okoliš i razvoj iz 1987. na čelu s norveškom ministricom Gro Harlem Brundtland: „Održivi razvoj teži postizanju ravnoteže između gospodarskih, socijalnih i ekoloških zahtjeva kako bi se osiguralo zadovoljavanje potreba sadašnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe“.
- definicija UN-ovog programa za okoliš (UNEP) i Svjetskog fonda za prirodu (WWF): „Održivi razvoj stavlja naglasak na ljude i ima cilj da se unaprijedi kvaliteta ljudskog života. Održivi razvoj znači unaprjeđenje kvaliteta ljudskog života u granicama kapaciteta podnošenja ekosistema koji ga podržavaju.“
- definicija ministarstva energetike SAD-a iz 2001.: Održivi razvoj je gospodarski razvoj od strateškog značaja koji koristi okolišu i unapređuje život građana.
- definicija Fondacije za održivi razvoj Novartis iz 2001. „Održivi razvoj je razvoj koji uključuje programe u državama u razvoju, koji izravno pridonose poboljšanju kakvoće življenja najsiromašnijih slojeva populacije“.
- definicija Hansa Holzinger: „Održivi razvoj je način raspolaganja resursima na koje svi stanovnici Zemlje imaju pravo, tako da se ne uništi globalni ekosustav te da se budućim generacijama ostave resursi za život.“

²⁸ *Paris Agreement*, online: <https://www.britannica.com/topic/Paris-Agreement-2015> (3.5.2022.)

²⁹ Herceg, N., op. cit., p. 256.

3.3. ČIMBENICI ODRŽIVOG RAZVOJA

Koncept održivog razvoja uključuje ekonomski napredak i društvenu odgovornost uz istodobno očuvanje prirodnih resursa, ekosustava i ljudi. Tri značajna čimbenika u koncepciji održivog razvoja su: koncept kvalitetnog gospodarskog rasta, koncept pravedne raspodjele resursa i koncept budućih naraštaja. Ukratko se može konstatirati kako primjena koncepta održivog razvoja zahtijeva zaštitu ograničenih resursa i njihovu pravedniju raspodjelu; brzu i efikasnu implementaciju novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija; smanjenje i eliminiranje djelatnosti koje bi mogle naštetiti interesima budućih generacija; prihvaćanje održivog razvoja kao plemenite ideje koja u praksi zahtijeva pragmatičan pristup.³⁰

Šest važnih čimbenika održivog razvoja su:³¹

- borba protiv klimatskih promjena,
- održivost okoliša,
- promjena svijesti ljudi,
- etika,
- inovacije i
- tehnologija.

Klimatske promjene su možda najveća prijetnja koja pogađa planet Zemlju. One proizlaze iz jednog glavnog uzroka: postupnog zagrijavanja planeta zbog stakleničkih plinova koji nastaju izgaranjem fosilnih goriva. Rezultat je promjena klime i vremenskih obrazaca diljem svijeta. Razorni požari, česte tropske oluje, dosad neviđeni toplinski valovi i porast razine mora glavna su manifestacija moći klimatskih promjena. Jedini način da se istinski riješi problem klimatskih promjena jest odustajanje od destruktivnih fosilnih goriva i prelazak na alternativna goriva. To bi mogli biti obnovljivi oblici energije ili električna/hibridna vozila. Održivost okoliša može se definirati stupnjem zaštite i očuvanja okoliša. U te svrhe potrebno je uspostaviti održive metoda nabave i korištenja prirodnih resursa poput drveta, metala ili vode i električne energije. Čimbenik održivosti okoliša odnosi se na umjerenost ljudske vrste. Nužno je obuzdati nekontroliranu potrošnju prirodnih resursa kako bi se zaštitile buduće generacije. Ljudski karakter po prirodi ne ide u prilog održivih trendova, ali to ne znači da je nemoguće promijeniti svijest ljudi. Ako ljudi, kao pojedinci, ne teže održivosti, ako ne mogu

³⁰ Tomić, M.: *Uloga inteligentnih transportnih sustava u održivom razvoju prometa*, Sveučilište u Zagrebu: Ekonomski fakultet, Zagreb, 2018., p. 5.

³¹ *What Are the Six Factors of Sustainability, and How Can We Adhere to Them?*, online: <https://www.greenmatters.com/p/six-factors-of-sustainability> (3.5.2022.)

priznati da su odgovorni kao upravitelji planeta, tada istinska održivost nikada neće biti postignuta. Ljudi moraju naučiti kako se hraniti, odijevati i zabavljati koristeći održiva sredstva ili riskirati neuspjeh po svim točkama.

Slično kao kod prethodnog čimbenika, etika se odnosi na odgovornost pojedinca. Pojedinci se moraju odnositi prema Zemlji s poštovanjem, a jednako treba postupati i s florom i faunom. Pojave poput održive prehrane i implementacije održive poljoprivredne prakse oblici su etičke održivosti. Što se tiče etičkog poslovanja, to bi značilo biti transparentniji u vezi s neodrživim dijelovima poslovanja i mijenjati ih kako bi postali održivi. Ljudska vrsta mora težiti inovacijama. Inovacije su iznimno važna komponenta održivog razvoja. Inovacije ne moraju nužno biti tehnološke, mogu biti filozofske ili socioekonomske. Važno je promijeniti način na koji ljudi gledaju svijet i jedni druge kako bi se riješili problemi neodrživog razvoja.

Ilustracija 5. Slikovit prikaz održivog razvoja



Izvor: *Sustainable Development and its Challenges in Developing Countries*, online: <https://www.iynf.org>
(5.5.2022.)

Na Ilustraciji 5. slikovito je prikazan održivi razvoj. On bi trebao osigurati kraj siromaštva i gladi u svijetu u svim oblicima te osigurati socijalnu jednakost. Štoviše, trebao bi

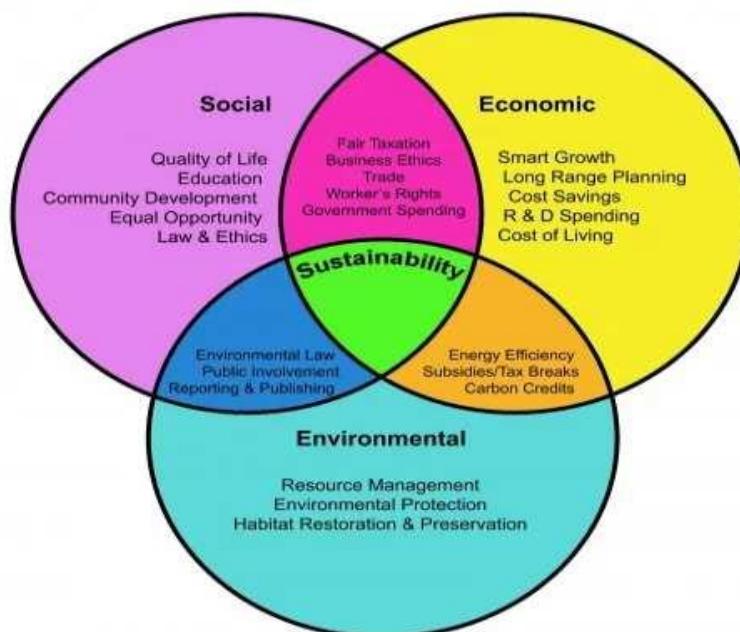
pridonijeti prosperitetu u harmoničnom suživotu čovjeka i prirode. Naravno, održivi razvoj temelji se na miru, a nikako ne na ratovima. Partnerstvo se mora ostvariti kroz globalnu solidarnost velikih i malih zemalja. Najvažnije od svega, potrebno je zaštititi planet Zemlju i njegove resurse za buduće generacije.

3.4. NAČELA ODRŽIVOG RAZVOJA

Važno je istaknuti kako se koncept održivog razvoja temelji na tri temeljna načela (Ilustracija 6.):³²

- Načelo ekološke održivosti - osigurava razvoj komplementaran s kvalitetnim menadžmentom ograničenih resursa, štiti prirodu i brine o očuvanju ekosustava.
- Načelo socijalne održivosti - osigurava razvoj usklađen s društvenim vrednotama ljudskih zajednica te pridonosi osnaživanju njihova identiteta poštujući vladavinu prava i stvarajući jednake prilike za sve. Kvaliteta života se mora povećati.
- Načelo ekonomske održivosti - osigurava gospodarski djelotvoran razvoj koji upravlja resursima i garantira njihovu dostupnost budućim generacijama. Bazira se na pametnom rastu, energetske učinkovitosti i smanjenju troškova života.

Ilustracija 6. Načela održivog razvoja



Izvor: *The-Environmental-Economic-and-Social-Components-of-Sustainability*, online:

<https://soapboxie.com/social-issues/> (4.5.2022.)

³² Herceg, N., op. cit., p. 259.

4. ODRŽIVI TURIZAM

Ovo poglavlje analizira održivi turizam. Iznijet će se definicija održivog turizma, nabrojati i objasniti načela i ciljevi održivog turizma. Navest će se instrumenti potrebni za implementaciju održivog turizma. Protumačit će se deset koraka potrebnih za realizaciju koncepta održivog turizma. Naposljetku, prikazat će se pokazatelji održivog razvoja turizma.

4.1. DEFINICIJA ODRŽIVOG TURIZMA

Postoje različite definicije održivog turizma. Ne postoji jedna jedinstvena definicija održivog turizma zato što se razlikuju definicije održivosti. U nastavku rada bit će navedene one koje najbolje opisuju pojam i značaj održivog razvoja turizma.

Prema svjetskoj turističkoj organizaciji UN-a (UNWTO) iz 2017., održivi razvoj turizma je „turizam koji u potpunosti uzima u obzir njegove trenutne i buduće ekonomske, socijalne i okolišne učinke, baveći se potrebama posjetitelja, industrije, okoliša i zajednice domaćina“. Održivi razvoj upotrebljava prostor tako da „turističke, socijalne i estetske razvojne potrebe mogu biti zadovoljene, a da se pri tome zadrži kulturna cjelovitost te funkcioniranje ekološkog sustava i bioraznolikosti“. Zapravo, glavni objekt interesa održivog turizma čine turističke atrakcije budući da su one temelj njegovog budućeg razvoja i potrebno ih je zadržati za buduće generacije.³³

Svjetska turistička organizacija ističe kako se održivi turizam često povezuje s odgovornim turizmom. Pojam održivi turizam i odgovorni turizam su sinonimi, ali nisu jednakog značenja. Odgovorni turizam mogao bi se opisati putem koji vodi prema održivom turizmu kao jednoj sastavnici održivog razvoja. Godine 1987. Svjetska komisija za okoliš i razvoj (WCED) definirala je razvoj održivog turizma kao „proces koji zadovoljava potrebe sadašnjih turista i domaćinskih zajednica dok istodobno štiti i unapređuje te potrebe u budućnosti.“ U svakom slučaju, održivi turizam uključuje efikasno upravljanje resursima uz ispunjavanje gospodarskih, društvenih i estetskih potreba tako da se istodobno čuva kulturni i društveni integritet te okoliš. Skraćeno, održivi turizam mora uspostaviti ravnotežu između gospodarstva, društva i okoliša kako bi bio održiv na dugi rok.³⁴

Čavlek i dr. (2011.) smatraju kako su pojmovi turizam i održivi razvoj čvrsto povezani te da je turizam uvelike doprinio podizanju javne svijesti o nužnosti provedbe održivog

³³ Grofelnik, H.: *Je li održivi razvoj turizma ostvariv?*, Geografski horizont, Vol. 65, No. 1, 2019., p. 25.

³⁴ Brkljača-Pucar, M.: *Održivi turizam u Republici Hrvatskoj*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli: Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2016., p. 16.

razvoja. Turizam se zasniva na prirodnim i društvenim resursima bez čijeg postojanja ne bi mogao funkcionirati kao djelatnost. S obzirom na to kako je turizam jedna od najvažnijih grana svjetskoga gospodarstva, turizam može znatno pridonijeti zaštiti okoliša, kulture i društva.³⁵

Pojam održivog turizma usko se povezuje uz pojam ograničenje okoliša, tj. u svakom razmatranju održivog turizma u obzir se uzimaju ograničenja prirodnih resursa kojih se treba pridržavati kako bi i generacije koje dolaze imale dovoljno resursa za svoje potrebe. Održivi turizam preferira korištenje obnovljivih prirodnih resursa, a izbjegava neobnovljive. Obnovljivi prirodni resursi su oni koji se mogu regenerirati i mogu biti iznova korišteni za zadovoljavanje turističkih potreba. Radi se o zemlji, šumama, vodama, sunčevoj energiji i sl. Neobnovljivi resursi nemaju mogućnost obnavljanja. Valja istaknuti naftu, plin, ugljen, rudače. Kako se prirodni resursi ne bi istrošili potrebno ih je racionalno koristiti. Održivost turizma ogleda se u tome da planet Zemlja i prirodni resursi ostaju upotrebljivi i dostupni u sadašnjosti, ali i budućim vremenima.³⁶

Tablica 3. Razlika između održivog i neodrživog turizma

ODRŽIVI TURIZAM	NEODRŽIVI TURIZAM
Kooperacija svih turističkih dionika	Negativni učinci na okoliš i lokalnu zajednicu
Pomno birani oblici turizma	Masovni turizam
Kontroliran razvoj	Stihijski razvoj
Planski razvoj	Neplanski razvoj
Odgovorno postupanje s prirodnim i ljudskim resursima	Eksploatacijska prirodnih i ljudskih resursa
Razvoj pred i postturističke sezone	Sezonalni karakter turizma
Profitabilno poslovanje u korist svih dionika	Ekonomski profit, ali gubitak na drugim poljima
Kvaliteta	Kvantiteta

Izvor: Izradio autor prema *Sustainable and Unsustainable Developments in Tourism*, online:

<https://www.researchgate.net> (17.5.2022.)

³⁵ Cindrić, M.: *Analiza implementacije načela održivog razvoja turizma u turoperatorskom poslovanju*, Sveučilište u Zagrebu: Ekonomski Fakultet, Zagreb, 2020., p. 2.

³⁶ Čurila, M.: *Važnost održivog razvoja turizma i njegova uloga u poslovanju turoperatora*, Sveučilište Sjever, Varaždin, 2016., p. 12.

4.2. NAČELA ODRŽIVOG TURIZMA

Turistička industrija je sama po sebi raznovrsna i kombinira mnoge djelatnosti od hotelijerstva preko građevinarstva do prometa te nije jednostavno postići održivi turizam. Održivi turizam zahtijeva kvalitetno osmišljenu strategiju razvoja i financijska sredstva za svakodnevno poslovanje. Kako bi se održivi turizam postigao, potrebno je slijediti načela održivog turizma:³⁷

- načelo ekološke održivosti,
- načelo sociokulturne održivosti,
- načelo gospodarske održivosti,
- načelo tehnološke održivosti.

Načelo ekološke održivosti označava razvoj turizma koordiniran s uporabom ograničenih resursa, kompatibilan s ekološkim procesima i bioraznošću. Prepreke koje se javljaju na putu ostvarenja ekološke održivosti su snažan razvoj prometa, nepredvidivi demografski trendovi, neprikladna urbanizacija i industrijalizacija, primjena otrovnih kemijskih sredstava u poljoprivredi i dr. Svi navedeni trendovi štetno utječu, odnosno zagađuju more, rijeke, jezera, planine, zemljišta i biljni i životinjski svijet – najvažnije sastavnice na kojima počiva turizam. Turizam je više nego neke druge gospodarske grane zainteresiran za održive ekološke trendove iz razloga što su netaknuta priroda i očuvani prirodni resursi preduvjet postojanja i razvoja turističke djelatnosti. Ipak, ne treba zaboraviti činjenicu kako je turizam tek jedna od djelatnosti koja upotrebljava prirodne resurse. Održivi turizam nije moguć bez održive poljoprivrede, održivog upravljanja otpadom, održivog prometa i sl. Upravo zato o zaštiti okoliša i prirodnih resursa mora brinuti cjelokupno društvo. Ipak, menadžment za upravljanje okolišem je najodgovorniji za očuvanje okoliša i prirode. U svakom slučaju, održivi turizam mora zadovoljiti potrebe turista, a istovremeno voditi računa da ne dođe do pretjerane uporabe resursa.

Načelo sociokulturne održivosti odnosi se na socijalne i društvene odnose u turizmu. Održivost turizma bazira se na kompatibilnosti razvoja turizma sa socijalnim i kulturnim vrednotama lokalne zajednice. Važno je da turizam ne naruši identitet lokalne zajednice. Budući da turisti i lokalna zajednica najčešće pripadaju različitim identitetskim i kulturnim skupinama, njihova interakcija može biti pozitivna i negativna. Kroz međusobnu komunikaciju turisti i lokalna populacija upoznaju različitu kulturu, jezik i običaje. Najvažnije

³⁷ Bušić, I.: *Održivi turizam Republike Hrvatske*, Sveučilište u Splitu: Ekonomski fakultet, Split, 2019., p. 4.

je da ne dođe do konflikata na relaciji turisti-lokalno stanovništvo. Zadaća države i društva je spriječiti sukobe, zaštititi lokalne posebnosti i omogućiti da od interakcije koristi imaju i turisti i lokalno pučanstvo.

Načelo gospodarske održivosti turizma zasniva se na efikasnom gospodarskom razvoju koji upravlja resursima tako što ne ugrožava potrebe budućih generacija. Gospodarska održivost samo je nadopuna ekološke i sociokulturne održivosti. Važno je da gospodarstvo teži zelenom modelu - koristi alternativne izvore energije i potiče održive gospodarske trendove koji ne štete turizmu. Načelo tehnološke održivosti turizma podrazumijeva primjenu tehnologija na način koji unapređuje turizam i štiti okoliš. Napredne tehnologije omogućuju pročišćavanje otpadnih voda, smanjenu potrošnju vode, recikliranje proizvoda, efikasno uklanjanje otpada. U turističkim djelatnostima se trebaju koristiti tehnologije koje daju prednost obnovljivim izvorima energije.

Turizam koji se zasniva na načelima održivog razvoja čini preduvjet za perspektivu razvoja turizma u budućnosti budući da se turizam kao djelatnost uz svoje ostale prednosti uvelike oslanja na prirodne atrakcije, tj. ugodan okoliš, npr. čisto more i očuvane plaže. Održivi turizam je takav tip turizma koji upotrebljava prostor/okoliš takvim intenzitetom koji prostoru/okolišu omogućuje da se oporavi bez poteškoća za budućnost. Pritom, upotreba prostora od strane turističke industrije ovisi o ponašanju turista i ponašanju turističkih kompanija i ostalih dionika u turizmu. Održivost turizma mora osigurati ravnotežu između ostvarivanja profita i očuvanja prostora/okoliša za sljedeću turističku sezonu i sljedeće generacije.³⁸

4.3. CILJEVI ODRŽIVOG TURIZMA

Svjetska turistička organizacija (UNWTO) je u suradnji s Okolišnim programom UN-a osmislila 12 ciljeva koji se trebaju ispuniti kako bi turizam postao održiv. Ciljevi su objavljeni u publikaciji „Učiniti turizam održivijim: vodič za stvaraoce politika“.³⁹

- Gospodarska održivost – stvaranje i zadržavanje konkurentske prednosti turističkih destinacija i kompanija kako bi uspješno poslovale;
- Boljitak lokalne zajednice – maksimalan doprinos turizma lokalnoj zajednici u ekonomskom smislu, stabilna potrošnja turista;

³⁸ Grofelnik, H., op. cit., p. 25.

³⁹ 12 ciljeva održivog turizma, online: <http://www.odrzivi.turizam.hr> (21.5.2022.)

- Kvaliteta radnih mjesta – unapređenje kvalitete radnih mjesta kao i njihov veći broj u turizmu: veće plaće, bolji radni uvjeti bez diskriminacije;
- Društvena pravednost – nastojanje da se uspostavi pravedna raspodjela socijalnih i ekonomskih koristi ostvarenih kroz turizam;
- Zadovoljstvo posjetitelja – omogućiti posjetiteljima da uživaju u ponudi destinacije i turističkih kompanija bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi;
- Lokalno upravljanje – uključivanje lokalne zajednice u donošenje odluka vezane za turizam i suradnji s ostalim dionicima procesa;
- Blagostanje zajednice – poboljšanje životnog standarda lokalne zajednice uz nove prilike za zapošljavanje i neometan pristup resursima;
- Kulturno bogatstvo – briga za očuvanje lokalne kulturne i povijesne baštine, tradicije, običaja i posebnosti;
- Fizički integritet – očuvanje i briga za urbani i ruralni okoliš;
- Biološka raznolikost – očuvanje staništa biljaka i životinja kao i zaštita biljnih i životinjskih vrsta;
- Učinkovito korištenje resursa – što manje korištenje neobnovljivih i štetnih izvora energija u turističkom poslovanju;
- Čistoća okoliša – minimalno onečišćenje zraka, vode, tla od strane turističkih dionika.

Ilustracija 7. Ciljevi održivog turizma prema UNWTO-u



Izvor: Štimac, L.: *Održivi turizam*, Sveučilište Jurja Dobre u Puli: Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2018., p. 29.

Iz gornjih redaka može se zaključiti kako ciljevi održivog razvoja turizma potječu iz općenitih ciljeva održivog razvoja s time da su prilagođeni djelatnostima turizma. Prema Middletonu i Hawkinsu cilj održivog razvoja turizma je ostvarivanje određene „kombinacije broja i tipova posjetitelja, njihovog efekta aktivnosti na području destinacije, uključujući uslužne aktivnosti koje to podržavaju, da bi u konačnici ukupna aktivnost bila dugoročno bez negativnih učinaka na okoliš na kojem je sama djelatnost utemeljena“.⁴⁰

4.4. INSTRUMENTI ZA IMPLEMENTACIJU ODRŽIVOG TURIZMA

Cjelokupni koncept održivog turizma traži od ljudi da promijene način razmišljanja, odnosno promijene svoj odnos prema gospodarstvu i prirodi. Uvijek treba napomenuti kako održivi razvoj u prvi plan stavlja kvalitetu u odnosu na kvantitetu. Najznačajnije prepreke koje otežavaju implementaciju održivog turizma su:⁴¹

- Fizička – prirodna ograničenja – predstavljaju poteškoće kod procjene prostora i prirode jer su promjene konstantne;
- Kompleksnost odnosa – turistički razvoj je složen proces koji uključuje različite čimbenike u različitim međuodnosima;
- Vremenski odgođeno javljanje posljedica – javljaju se učinci u prirodi koji su povezani s procesima iz prošlosti (nestanak biljnih i životinjskih vrsta, pojačano UV zračenje);
- Asimilacijski period – nužan je prolazak vremena kako bi se ljudi naviknuli i prilagodili novim situacijama. Osobito kod razvojnih projekata potreban je prolazak asimilacijskog perioda.

Implementacija održivog turizma uz sva ograničenja je moguća uz primjenu odgovarajućih instrumenata. Instrumenti pomažu ostvarivanje zacrtanih ciljeva na kojima se temelji održivi razvoj turizma (Ilustracija 8.).

Najvažniji instrumenti prilikom provedbe održivog razvoja turizma su: instrumenti mjerenja, ekonomski instrumenti, dobrovoljni instrumenti te vođenje i kontrola. Instrumenti mjerenja podrazumijevaju metode i tehnike pomoću kojih se mjeri održivost turizma. Ekonomski instrumenti obuhvaćaju financijske poticaje, subvencije, poreze i davanja koji potiču održive trendove u turizmu. Dobrovoljni instrumenti odnose se na donošenje smjernica

⁴⁰ Grofelnik, H., op. cit., p. 25.

⁴¹ Štimac, L.: *Održivi turizam*, Sveučilište Jurja Dobre u Puli: Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2018., p. 31.

koje potpomažu održivi turizam, ispitivanje i izvještavanje o postignutim rezultatima te dobrovoljno certificiranje ispravnih modela. Vođenje i kontrola označavaju instrumente koji se odnose na pravnu legislativu (zakoni, propisi, pravilnici), kontrolu gradnje i kontroliranje prostornih planova. Važno je da oboje pripadaju održivom razvoju turizma.

Ilustracija 8. Instrumenti za implementaciju održivog turizma



Izvor: *Održivi turizam sa aspekta održivog razvoja*, online: <https://www.slideserve.com/jerzy/odr-ivi-turizam-sa-aspekta-odr-ivog-razvoja> (20.5.2022.)

Održivi oblik turizma moguć je ako se u njegovu implementaciju uključe stručnjaci iz različitih grana (interdisciplinarni pristup), uz točno definiranu strategiju upravljanja, vođenja i kontrole. Ostvarenje održivog modela turizma je moguće ako se instrumenti za implementaciju kontinuirano modificiraju i prilagođavaju potrebama okoline. Važno je da turistički planeri budu kreativni i inovativni kako bi mogli svojim zahtjevima odgovoriti turistima, ali i okolišu na adekvatan način. Instrumente treba nadograđivati sa svrhom povećanja kvalitete turističke ponude i njenog očuvanja za vremena koja dolaze.

4.5. ODRŽIVI TURIZAM U DESET KORAKA

Odjel za turizam i baštinu u Ministarstvu okoliša i baštine vlade Australije i suradnici 2006. godine izradili su priručnik „Održivi turizam u deset koraka“. Priručnik daje smjernice o razvijanju turističkih regija, destinacija i proizvoda, mogu ga upotrebljavati gradovi/općine, turističke agencije, ustanova odgovorne za regionalni razvoj i sl. U hrvatsko izdanje priručnika uvršteni su uspješni primjeri održivog turizma u RH.⁴²

⁴² Priručnik *održivi turizam u deset koraka*, online: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4508> (21.5.2022.)

Ilustracija 9. Održivi turizam u deset koraka



Izvor: *Održivi turizam u deset koraka*, online: odraz.hr (21.5.2022.)

Prvi korak „Što želimo postići?“ daje savjete kako se postaviti prilikom definiranja ciljeva i kako kreirati kvalitativni, kvantitativni i vremenski okvir za njihovo ostvarenje. Prije definiranja ciljeva prethode analize društvene strukture, ekonomskog okruženja, političkih i kulturnih okolnosti. Drugi korak „Tko je, tko bi mogao ili trebao biti uključen?“ identificira zainteresirane strane za sudjelovanje u procesu. Određuje poželjne načine konzultacija i kvalitetnih odnosa sa sudionicima u turizmu kao što su turističke agencije, turoperatori, institucije za brigu o okolišu, lokalne vlasti, domicilno stanovništvo i sl. Najvažnije je naći partnere za ostvarenje održivog turizma i međusobno graditi dobre odnose. Treći korak „Što nam je poznato?“ priručnik daje upute kako naći izvore informacija. U Hrvatskoj su to Ministarstvo turizma, turističke zajednice, Strategije razvoja. Analiziraju se dobiveni podaci o aktualnim i potencijalnim turističkim tržištima i određuje se vrijednost povijesno-kulturne baštine. Četvrti korak „Što čini regiju, destinaciju ili proizvod posebnim?“ određuje elemente

posebne određene regije, destinacije i/ili turističkog proizvoda te se definira kako istaknuti te posebnosti da postane uočljiv turistima. Peti korak „Koja su glavna problemska pitanja?“ određuje problemske teme koje se tiču turističke destinacije, regije, proizvoda. Važno se osvrnuti na iskustva turista, način menadžmenta u turističkoj industriji, dostupnosti tržišta i marketinga, upravljanje ljudskim resursima, pravni okvir i sl. Potrebno je prepoznati probleme kako bi se na vrijeme spriječili i kako bi se izbjeglo stvaranje sukoba. Metode za rješavanje problema najčešće su prilagodljivost projekata, izgradnja konsenzusa dionika i komunikacija. Šesti korak, „Analiza“, podrazumijeva analitičko promišljanje i donošenje odluka na temelju prikupljenih podataka i detektiranih problema. Najčešće se rade SWOT analiza, analiza tržišta, analiza zaštite okoliša, analiza troškova i koristi. Sedmi korak „Načela i ciljevi aktivnosti“, daje upute kako kreirati načela i ciljeve prema kojima treba usmjeravati turističke aktivnosti da budu održive. Načela i ciljevi moraju biti jasni i nedvosmisleni dobiveni konsenzusom svih dionika. Osmi korak „Koje su ideje i opcije?“, obuhvaća razradu ideja i njihovo predstavljanje svim dionicima kako bi se odabrale one najbolje. Deveti korak „Provedba“ odnosi se na transformaciju ideja u (akcijski) plan rada. Deseti korak „Smjernice“ odnosi se na kratku izjavu u kojim se prikazuju ključne vrijednosti destinacije, proizvoda, regije kao i dogovori između dionika. Rezultati se objavljuju u medijima.⁴³

4.6. POKAZATELJI ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA

Pokazatelji održivog razvoja turizma prema klasifikaciji UNWTO-a su:⁴⁴

- zaštita prostora,
- pritisak na prostor,
- intenzitet uporabe,
- socijalni utjecaj,
- kontrola razvoja,
- upravljanje otpadnim vodama,
- proces planiranja,
- kritične točke ekosustava,
- zadovoljstvo turista (potrošača),
- zadovoljstvo lokalnog stanovništva,
- doprinos turizma lokalnom gospodarstvu.

⁴³ Štimac, L., op. cit., 31.

⁴⁴ Blažević, op. cit., p. 497.

Zaštita prostora je pokazatelj koji označava zaštićene prostore prema kategorizaciji Međunarodnog udruženja za očuvanje prirode i prirodnih resursa (IUCN). Pritisak na prostor je pokazatelj koji mjeri pritisak koju čine turisti na destinaciju. Rezultat se dobiva praćenjem turističkog prometa. Prati se godišnji turistički promet i turistički promet u vršnoj sezoni. Intenzitet uporabe pokazuje stupanj korištenja resursa u vršnom turističkom periodu. Održivi turizam ne smije dopustiti prekomjerno korištenje resursa. Socijalni utjecaj je pokazatelj koji mjeri broj turista prema broju stanovnika u turističkom razdoblju. Često obuhvaća podatke o prosječnom broju dana koje turisti provode u turističkoj destinaciji. Socijalni utjecaj je vrlo važan i turistički menadžment ga mora uključiti u svoje planiranje. Pokazatelj kontrola razvoja upotrebljava se da se otkrije provode li se kod velikih projekata analize procjene utjecaja na okoliš i šire okruženje. Pokazatelj se mjeri ljestvicom od 1 do 5 pri čemu 1 označava ne postojanje kontrole razvoja, dok 5 označava potpuni održivi razvoj.⁴⁵

Upravljanje otpadnim vodama je pokazatelj koji mjeri postotak otpadnih voda koje se obrađuju prije ispuštanja. Njegov rezultat je odnos količine tretiranih otpadnih voda u odnosu na ukupne otpadne vode. Izrazito je važan kod većih gradova i na lokacijama gdje je visok pritisak na prostor. Proces planiranja je pokazatelj koji se također mjeri skalom 1-5. Pritom, vrijednost 1 označava nepostojanje formalnog planiranja razvoja, dok 5 označava kvalitetno planiranje i provođenje planiranja. Planiranje turizma može biti održivo jedino ako je usklađeno s gospodarskim i ekološkim planiranjem. Kritične točke ekosustava čine pokazatelj koji nadzire stanje biljnih i životinjskih vrsta i ekosustava kako bi se oni očuvali, ali i kako bi se očuvali turistički resursi. Pokazatelj mjeri vrste izložene rizicima kao i vrste koje su očuvane ili su izumrle. Zadovoljstvo turista je pokazatelj koji se dobiva anketiranjem turista. Provođenje anketa mora biti na relevantnom uzorku u odnosu na strukturu i broj turista. Ankete treba vršiti u definiranim vremenskim intervalima kako bi se dobio uvid u promjene stavova turista. Zadovoljstvo lokalnog stanovništva je pokazatelj na kojeg turizam utječe veoma snažno. Također, rezultati se dobivaju pomoću anketa u određenim vremenskim intervalima. Doprinos turizma lokalnom gospodarstvu je pokazatelj povezanosti lokalnog gospodarstva i turizma. Što više lokalno gospodarstvo ovisi o turizmu to posjeduje veći rizik na promjene trendova u turizmu.⁴⁶

⁴⁵ Ibidem, p. 497.

⁴⁶ Ibidem, p. 498.

5. INTEGRALNO UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM

U ovom poglavlju obradit će se proces integralnog upravljanja obalnim područjem. Prikazat će se nastanak i razvoj integralnog upravljanja obalnim područjem. Zatim će se iznijeti i protumačiti definicije, svrha i ciljevi te načela procesa integralnog upravljanja obalnim područjem. Zaključno, opisać će se faze integralnog upravljanja obalnim područjem.

5.1. RAZVOJ INTEGRALNOG UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM

Upravljanje obalnim područjem vrlo je važno za zajednicu, a osobito za djelatnosti pomorstva, turizma i za šire gospodarstvo budući da procjene govore kako oko 60% svjetske populacije živi u obalnim područjima, preciznije u pojasu širine 100 km od obale. Ta brojka pokazuje rast u budućnosti. Također, 65% gradova s preko milijun stanovnika u svijetu nalazi se u obalnom području zajedno s većinom ekonomskih djelatnosti. Zbog svih navedenih razloga, integralno upravljanje obalnim područjem (IUOP) postaje vrlo važna znanstvena disciplina. Jednaku važnost posjeduje i obalno planiranje.⁴⁷

Općenito, što su države mnogoljudnije i gušće naseljene veća je vjerojatnost da će se suočavati s problemom adekvatnog iskorištavanja resursa uključujući prostor. Prostor je ograničen i kako bi se iskorištavao na pravi način postao je predmet pravne regulative. Nekad u povijesti u monarhijama su vladari odlučivali tko se smije koristiti nekim prostorom. Često su to bili plemići. U demokratskim zemljama koje su gusto naseljene tijekom posljednjih stoljeća razvilo se prostorno planiranje.

Preciznije, kroz povijest su se razvile američka i europska škola upravljanja obalnim područjem. Osnovno načelo upravljanja jest da se neki resurs može koristiti pojedinačno, a neki kolektivno. Sjedinjene Države su specifične po tome što su uvijek obilovale prostorom. S obzirom da je u Americi razvijeno privatno vlasništvo, svatko može na svome prostoru raditi što želi sve dok ne ugrožava druge. Sve dok prostor ne postane manjkav ovakav princip je učinkovit. Rast stanovništva u obalnim prostorima promijenio je situaciju i naveo Amerikance da počnu razmišljati o planiranju iskorištavanja resursa. S jedne strane javnost je postala sve zabrinutija za okoliš, a s druge strane razvio se pokret za plansko iskorištavanje obalnih resursa. Razvoj situacije dosta je nalikovao prostornom planiranju u Europi s time da je bio ograničen na prostor obale. Pojam integralnog upravljanja obalnim područjem javlja se 1970-ih u SAD-u. Godine 1972. ondje je donesena Uredba o upravljanju obalnim područjem

⁴⁷ Kovačić, M.; Komadina, P.: *Upravljanje obalnim područjem i održivi razvoj*, Sveučilište u Rijeci: Pomorski fakultet, Rijeka, 2011., p. 17.

(Coastal Zone Management Act). Radi se o nacrtu zakona koji daje nadležnosti i uputstva savezним državama kako ispravno upravljati obalnim područjem. U sljedećim godinama provedene su aktivnosti koji se tiču nadležnosti i provedbu planova na obalnim prostorima. Konačni ishod je uspostava integralnog upravljanja obalnim područjem koje se bazira na institucionalnim dogovorima. U Europi nisu problem predstavljale institucije zato što su već postojale nego je nedostajalo razumijevanje kako uskladiti rad tih institucija.⁴⁸

U Europi je Barcelonska konvencija 1975. donijela prvi dokument o integralnom upravljanju obalnim područjem. To je bio Mediteranski akcijski plan (MAP) kojeg je usvojilo 16 mediteranskih država i Europska komisija pod pokroviteljstvom Programa UN-a za okoliš (UNEP). Godine 1978. uspostavljen je Program prioritetnih akcija ili Centar za regionalne aktivnosti, a jedan od centara nalazi se u Splitu. Još ranije 1967. donesen je prvi prostorno-planski dokument koji se tiče razvoja jadranskog područja - Program dugoročnog razvoja i plan prostornog uređenja jadranskog područja. Programi UN-ovog Programa za razvoj (UNDP) koji se odnose na hrvatski Jadran i turizam donesenih 1960-ih i 1970-ih su Gornji Jadran, Južni Jadran i projekt Jadran III koji se bavio isključivo zaštitom okoliša.⁴⁹

Većina europskih država je načela integralnog upravljanja obalnim područjem provodila kroz sustav prostornog uređenja i u njega je postupno ugrađivala instrumente integralnog upravljanja obalnim područjem. S obzirom da su se postojeći sustavi prostornog uređenja tijekom vremena mijenjali, razvili su se raznoliki zakonski i institucionalni oblici integralnog upravljanja obalnim područjem. S razvojem institucija Europske unije došlo je do usklađivanja, odnosno zajedničko EU zakonodavstvo je reguliralo stavke vezane za obalno područje. Premda je ranije doneseno više dokumenata, najvažniji zaokret u razvoju integralnog upravljanja obalnim područjem dogodio se 2008. kada je donesen Protokol o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja, a stupio je na snagu 2011.⁵⁰

Protokol je donesen u okviru Mediteranskog akcijskog plana Programa za okoliš Ujedinjenih naroda (UNEP/MAP). Kroz protokol se nastoji formirati unificirani okvir za integralno upravljanje obalnim područjem Mediterana te poduzeti potrebne mjere u svrhu kvalitetnije suradnje u regiji. Očekuje se da će provedba protokola omogućiti održivo upravljanje obalnim prostorima i osnažiti sposobnost država da se othrvaju izazovima kao što

⁴⁸ Ibidem. p. 18.

⁴⁹ Ibidem. p. 19.

⁵⁰ Gorski, B.: *Upravljanje obalnim prostorom južne Istre u funkciji regionalnog razvoja*, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb, 2019., p. 10.

su klimatske promjene. Godine 2012. Republika Hrvatska je ratificirala protokol donošenjem Zakona o potvrđivanju Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja.⁵¹ Protokol je međunarodni dokument koji države potpisnice obvezuje provoditi integralno upravljanje obalnim prostorom vodeći računa o prostornom planiranju, okolišu, ekologiji, turizmu, održivoj poljoprivredi i ribarstvu, povijesno-kulturnoj baštini i drugim gospodarskim aktivnostima u obalnom području. Uz ostale sastavnice protokola, posebno se ističe prostorno planiranje jer gotovo svaka od aktivnosti na prostoru obale ima i svoju lokacijsku dimenziju.⁵²

Europska unija je nastavila podupirati IUOP i u sljedećim godinama pa je tako 2013. donesena Direktiva o prostornom planiranju i integralnom upravljanju obalnim područjem. Prema Protokolu o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja, obveza država članica je izrada nacionalnih strategija za IUOP. Sukladno tome, RH je započela izradu strategije koja će, uz „morsku strategiju“ koja se izrađuje temeljem Zakona o zaštiti okoliša biti integrirana u Strategiju upravljanja morskim okolišem i obalnim područjem.⁵³

5.2. DEFINICIJE INTEGRALNOG UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM

Postoji nekoliko definicija integralnog upravljanja obalnim područjem. Prema UNEP-u „integralno upravljanje obalnim područjem je dinamički proces održivog upravljanja i korištenja obalnih područja, uzimajući istodobno u obzir krhkost obalnih ekosustava i krajobraza, raznolikost aktivnosti i korištenja, njihovo međusobno djelovanje, pomorsku usmjerenost pojedinih aktivnosti i korištenja i njihov utjecaj na morske i kopnene dijelove.“⁵⁴

Europska unija definirala je IUOP „kontinuiranim procesom upravljanja čiji je cilj provesti održivi razvoj, očuvanje obalnih područja i njihove biološke raznolikosti.“ Kako bi se cilj integralnog upravljanja obalnim područjem ostvario, nužno je učinkovito upravljanje koje će na prikladan način koristiti resurse, a pritom se pridržavati načela održivog razvoja te će očuvati obalni okoliš u skladu sa zadanim europskim standardima. Drugi autori kao što su Kaboević i Brachy tvrde da je IUOP dinamičan proces koji provodi ciljeve održivog razvoja u pravnim, administrativnim i financijskim okvirima uz neka ograničenja kao što su financijska, socijalna i prostorna ograničenja. Mnoštvo definicija ne postoji bez razloga. Glavni razlog je

⁵¹ *Integralno upravljanje obalnim područjem IUOP*, online: <https://mingor.gov.hr/integralno-upravljanje-obalnim-podrucjem-iuop/1439> (28.5.2022.)

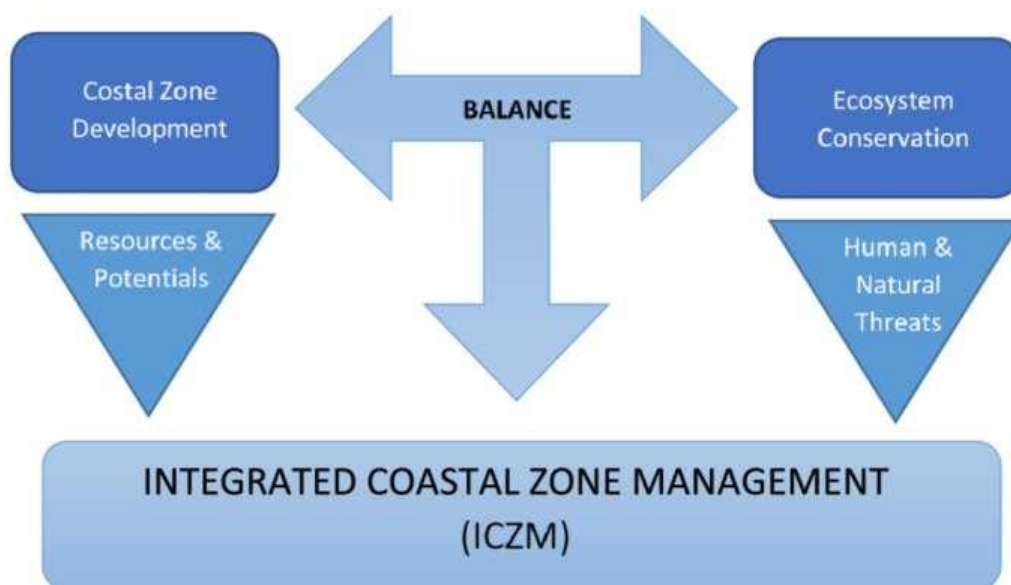
⁵² Gorski, B., op. cit., p. 11.

⁵³ *Integralno upravljanje obalnim područjem IUOP*, online: <https://mingor.gov.hr/integralno-upravljanje-obalnim-podrucjem-iuop/1439> (28.5.2022.)

⁵⁴ *Ibidem*

karakter samog upravljanja obalnim prostorom koji je relativno nov, fleksibilan, kontinuiran i proaktivan. Prednost je to što su cijeli koncept prihvatile mnogobrojne zemlje i međunarodne organizacije na čelu s UN-om i Europskom unijom.⁵⁵

Ilustracija 10. Shematski prikaz integralnog upravljanja obalnim područjem (IOUP)



Izvor: Schematic and simplified representation of the main components in the ICZM process, online: www.researchgate.net (28.5.2022.)

Iz Ilustracije 10. može se vidjeti shematski prikaz integralnog upravljanja obalnim područjem. Temeljna svrha cjelokupnog procesa je očuvati ravnotežu između razvoja obalnog područja i očuvanja ekosustava. Razvoj obalnog područja mora na odgovarajući način iskoristiti resurse i potencijala tako što će spriječiti prijetnje koje dolaze od ljudi i prirode. Dakle, razvoj obalnog područja mora biti u okvirima održivog razvoja koji podrazumijeva i održivi turizam.

5.3. SVRHA I CILJEVI INTEGRALNOG UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM

Integralno upravljanje obalnim područjem pojavilo se kao posljedica neodrživog razvoja i svih negativnih sastavnica toga procesa. Diljem svijeta osjetljiva obalna područja izložena su prijetnjama u vidu prekomjerne populacije, razvoja industrije, turizma i prometa te eksploatacije morskih resursa. U novije vrijeme, sve više se osjećaju klimatske promjene koje sa sobom nose pojave poput tsunamija i uragana. Svrha integralnog upravljanja obalnim područjem upravo je ukloniti sve prijetnje koje proizlaze iz trendova neodrživog razvoja.

⁵⁵ Gorski, B., op. cit., p. 11.

IUOP predstavlja kontinuirani proces čija je svrha implementacija načela održivog razvoja u praksi kako bi se očuvala bioraznolikost obalnog područja. Drugim riječima, IUOP mora koordinirati korištenje obalne zone kako bi se mogle zadovoljiti aktualne, ali i buduće potrebe stanovništva.⁵⁶

Integralno upravljanje obalnim područjem korisno je iz perspektive zaštite okoliša, ali i ekonomske perspektive. IUOP smanjuje ili eliminira prijetnje po okoliš i ujedno donosi ekonomske benefite. To jest, pomaže očuvati prirodne resurse i promovira društvenu jednakost u pristupu obalnom pojasu. Ekonomske koristi proizlaze iz velikih ušteda jer je proaktivan pristup jeftiniji u odnosu na reaktivni, ali i zbog korištenja diskontne stope. Kod dugoročnog planiranja koje se koristi u IUOP primjenjuje se diskontna stopa koja nemonetarne vrijednosti (npr. veličina plaže, broj prirodnih vrsta u moru) pretvara u monetarne (npr. 1 m² plaže vrijedi 2000 eura) i mora im se dodijeliti diskontna stopa. Takva transformacija je zahtjevna, ali ju je vrlo korisno napraviti. Najvažniji ciljevi integralnog upravljanja obalnim područjem su:⁵⁷

- utvrditi resurse koji se mogu koristiti, ali tako da im iskorištavanje ne prijeti degradacijom ili uništenjem,
- obnoviti oštećene resurse,
- odrediti razinu korištenja resursa tako da ih se ne ugrozi,
- osigurati integritet i bioraznolikost ekosustava,
- reducirati rizike uništenja osjetljivih resursa,
- uvažavati prirodne procese u obalnim područjima,
- podržavati komplementarne umjesto konkurentskih aktivnosti i tako onemogućiti izbijanje konflikata prilikom korištenja obalne zone,
- osigurati realizaciju ekoloških i ekonomskih ciljeva uz prihvatljive troškove,
- osigurati implementaciju suodlučivanja svih zainteresiranih sudionika u procesu,
- razvijati ljudske potencijale i poboljšavati institucionalne kapacitete prilikom implementacije IUOP.

⁵⁶ Kovačić, M.; Komadina, P., op. cit., p. 88.

⁵⁷ Ibidem, p. 89.

Ilustracija 11. Integralno upravljanje obalnim područjem i procesi



Izvor: *Mitigation, Coastal Policies and Integrated Coastal Zone Management*, online: <https://link.springer.com>
(25.5.2022.)

Na Ilustraciji 11. može se vidjeti utjecaj integralnog upravljanja obalnim područjem na ekonomske, prirodne i socijalne procese. Svrha IUOP-a je objediniti sve procese i povezati ih u funkcionalnu cjelinu kako bi mogli nesmetano se odvijati i ne štetiti jedni drugima. Potrebno je detektirati probleme i riješiti ih na sveopću korist.

5.4. NAČELA INTEGRALNOG UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM

Integralno upravljanje obalnim područjem podrazumijeva sustavni pristup koji usklađuje različita područja IUOP-a te lakše ostvaruje ciljeve. Temeljna načela integralnog upravljanja obalnim područjem odnose se na zaštitu okoliša, planiranje i održivo upravljanje, a to su:⁵⁸

- gospodarenje obalnim područjem pažnjom dobrog gospodara,
- integrirani pristup,
- primjena ekosustavnog pristupa,
- sudjelovanje lokalne populacije,
- međusektorska i institucionalna koordinacija,
- strateški pristup,

⁵⁸ Ibidem, p. 90.

- posebna uporaba javnog dobra,
- ravnomjeran razvoj,
- procjena potencijalnih rizika,
- sprečavanje šteta.

Gospodarenje obalnim područjem pažnjom dobrog gospodara označava upravljanje obalnom zonom koje štiti prirodno bogatstvo, prati plimu i oseku te obraća pozornost na međuovisnost kopnenog i morskog dijela obale jer svaki od tih dijelova čini posebnu cjelinu. Integrirani pristup je sustavni pristup prema svim elementima obalnog prostora kao što su hidrološki, geomorfološki, klimatski, ekološki i društveni elementi s namjerom da se ne prekorače kapaciteti obalnog prostora i da se ne pojave prirodne nepogode. Primjena ekosustavnog pristupa osigurava zaštitu svih ekosustava na obalnom prostoru. Sudjelovanje lokalnog stanovništva osigurava efikasno i transparentno upravljanje obalnom zonom jer je stanovništvo uključeno u donošenje odluka kao i zainteresirane udruge civilnog društva.⁵⁹

Međusektorska i institucionalna koordinacija omogućuje povezivanje različitih jedinica lokalne i regionalne samouprave i agencija koje imaju nadležnost nad obalnom zonom. Strateški pristup označava određivanje strategije za korištenje zemljišta, donošenje planova i projekata koji se odnose na urbanistički razvoj i društveno-gospodarske aktivnosti. Posebna uporaba javnog dobra daje prednost, ondje gdje je to potrebno, javnim aktivnostima i uslugama koje zbog svojih potreba zahtijevaju korištenje obalne zone. Ravnomjeran razvoj odnosi se na balansiranu eksploataciju obalne zone, onemogućuju se nepotrebne aktivnosti i stihijski razvoj urbanizacije. Procjena potencijalnih rizika analizira rizike ovisno o djelatnosti iz koje izvire kako bi se eliminirala njihova prijetnja obalnom prostoru. Sprječavanje šteta nastoji onemogućiti štete u obalnoj zoni, a ako se one ipak dogode radi se na njihovom otklanjanju.⁶⁰

5.5. FAZE INTEGRALNOG UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM

Kako bi upravljanje obalnim područjem bilo funkcionalno, potrebno je da se integralni pristup provodi u praksi kroz koordinirane aktivnosti i inicijative. U praksi se integralno upravljanje obalnim prostorom odvija u nekoliko faza od kojih svaka ima svoju svrhu i posebnosti, a te faze su:⁶¹

⁵⁹ Ibidem, p. 90.

⁶⁰ Ibidem, p. 90.

⁶¹ Ibidem, p. 91.

- prepoznavanje problema (analiza stanja),
- planiranje (prikupljanje podataka, razvojna politika i donošenje odluka),
- implementacija (provedba plana),
- praćenje i evaluacija.

Prepoznavanje problema javlja se najčešće kao rezultat određene krize na okolišnom planu, ali može biti i preventivno zbog razvijene svijesti o potrebi zaštite okoliša. Da bi se proces IUOP-a pokrenuo, potrebna je politička volja na razini određenog grada, regije ili države. Analiza trenutnog stanja (prijedlog dokumenta) treba obuhvaćati: pregled problema, ograničenja sektorskog i prednosti integralnog pristupa, plan za provedbu integralnog upravljanja, definiranje koordinacijskog mehanizma. U ovoj fazi vrlo važnu ulogu posjeduju javnost i korisnici obalne zone. Svrha IUOP-a je održivo upravljanje obalnim resursima na opću korist i javnost mora biti uključena (građani, turisti). Glavna svrha faze planiranja je podrška prijedloga donositeljima odluka kako bi proces IUOP-a zaživio u praksi. Podfaza prikupljanja podataka, omogućuje izradu profila obale sa svojim karakteristikama. Potrebno je prikupiti podatke o obalnim resursima, društvenoj svrsi obalnog područja, postojećim problemima, zakonodavstvu i institucionalnom okviru. Podfaza razvojna politika određuje se na bazi profila obale i čini okosnicu IUOP-a. Razvojna politika definira obalnu zonu, ciljeve i strategije upravljanja, opis institucionalnog dogovora, financijski plan i proceduru. Podfaza donošenje odluka odnosi se na prihvaćanje predloženog programa IUOP-a od strane donositelja odluka. Program će biti prihvaćen ako je jasno definiran, ima potporu zainteresiranih strana (uključujući političare), definira pokrivanje troškova. Kad dobije odobrenje, IUOP se kreće provoditi. Implementacijska faza je izrazito značajna i najčešće bude kvalitetno izvedena ako su dobro odrađene prethodne faze. Glavni problem ove faze je rješavanje sukoba interesa. Oni se rješavaju ako je kreirana kvalitetna metodologija za njihovo rješavanje. Sukobi mogu biti na istoj ili na različitim razinama. Čest je sukob države i lokalne zajednice. Npr. država želi uspostaviti zaštićeno područje, a lokalna zajednica hoće stvoriti turističku oazu. Drugi primjer sukoba je sukob građana oko prava na uzimanje pijeska za izgradnju odmorišta na moru. Sukobi se rješavaju putem arbitraže, administrativne i pravne procedure. Faza praćenja i evaluacije je aktivna kada proces IUOP-a započne. Praćenjem se prikupljaju podaci koji se procjenjuju i sistematiziraju i na temelju njih program se može mijenjati. Prate se podaci vezani za ekologiju, ekonomiju, društvo i prostor.⁶²

6. TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ NA PRIMJERU GRADA ZADRA

U ovom poglavlju obradit će se geografski položaj, prometna povezanost i demografija grada Zadra. Staviti će se naglasak na prirodnu i kulturno-povijesnu baštinu te njihovu važnost na razvoj turizma na području grada Zadra. Obradit će se turizam grada Zadra i održivi razvoj turizma u gradu Zadru.

6.1. GEOGRAFIJA I DEMOGRAFIJA GRADA ZADRA

Zadar je upravno, gospodarsko i kulturno središte Zadarske županije. Grad je smješten u sjevernoj Dalmaciji odnosno na sjeverozapadnom dijelu Ravnih kotara. Ukupna kopnena površina grada Zadra iznosi 194,02 km², a morska površina iznosi 300 km². Gledano s obale Zadar se nalazi u središnjem dijelu istočne obale Jadranskog mora. Utjecaj otvorenog mora na grad znatno je smanjen nizom otoka i otočića. Prostorno širenje grada prema kopnu je omogućeno zbog neiskorištenog prostora Ravnih kotara. Od davnina Zadar ima velik geopolitički, infrastrukturni, trgovački i lučki značaj. Kao takav Zadar postaje jedan od glavnih transportnih čvorišta. Prometna povezanost grada je vrlo dobra. Od 1966. godine željeznicom je povezan s Kninom te je od tada ujedno povezan s glavnom prugom koja se proteže od Zagreba do Splita. Kroz sam grad prolazi Jadranska magistrala, a cijela županija opremljena je modernom autocestom A1 koja je preko Zagreba povezana sa središnjom Europom. Međunarodnom brodskom linijom grad Zadar je povezan s talijanskim gradom Anconom. Zadarska luka prima brodove za krstarenje, brodove za tekući i rasuti teret i Ro-Ro brodove. Zračna luka Zadar smještena je u Zemuniku te je udaljena oko 10 km istočno od grada. Direktnim letovima Zračna luka Zadar dobro je povezana s drugim gradovima središnje i zapadne Europe, približno s 30 gradova.⁶³

⁶³ Zadar, Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, online: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=66647> (23.6.2022.)

Ilustracija 12. Geografski položaj grada Zadra



Izvor: Izradio autor prema Google Maps, online: <https://www.google.com/maps> (23.6.2022.)

Zadar je jedan od gradova u Hrvatskoj koji se znatno demografski i prostorno razvija. Vođenjem dobre demografske politike na području Zadra rezultiralo je porastom broja stanovnika od 2001. do 2011. godine. Popisom stanovnika 2001. godine ustanovljeno je da u Zadru stanuje 72.718 stanovnika, dok je 2011. u Zadru zabilježeno 75.062 stanovnika prema Državnom zavodu za statistiku. Zadnji popis stanovništva iz 2021. godine ukazuje na negativni demografski proces u gradu Zadru kada je zabilježeno 71.475 stanovnika.⁶⁴ Glavni razlozi smanjenja stanovništva je porast udjela starog stanovništva te odlazak mlade radne snage zbog manjka stalnih poslova koji se pružaju domicilnom stanovništvu. U Zadru je zapošljavanje sezonskog karaktera zbog naglaska na turizam koji je najvažniji pokretač gospodarstva. Rezultat sezonskog zapošljavanja je još jedan razlog negativnog demografskog trenda u gradu Zadru.

⁶⁴ Državni zavod za statistiku, Republika Hrvatska, online: <https://dzs.gov.hr/> (23.6.2022.)

6.2. PRIRODNA I KULTURNO-POVIJESNA BAŠTINA GRADA ZADRA

Pogodna sredozemna klima, razvedena obala, brojni otoci te bogatstvo voda i šuma pružaju Zadarskoj županiji veliki potencijal za razvoj turizma uz naglasak na održivo upravljanje resursima. U Zadarskoj županiji i njenoj neposrednoj blizini nalazi se ukupno pet nacionalnih parkova (Plitvička jezera, Paklenica, Sjeverni Velebit, Kornati i Slapovi Krke) te tri parka prirode (Velebit, Vransko jezero i Telašćica). Uz turizam koji se razvija uz more, poput nautičkog turizma, Zadarska županija razvija i ostale vrste turizma kao što su: ekološki, sportsko-rekreacijski, avanturistički, zdravstveni, ruralni itd. Različite vrste turizma razvijaju se upravo zbog postojanja klimatske raznolikosti čime se produžuje turistička sezona.

Zadar ima bogatu kulturno-povijesnu baštinu. Dokazuju to mnogobrojna arheološka nalazišta na području Zadarske županije koja svjedoče postojanju civilizacije od starijeg kamenog doba. Dolaskom ilirskih plemena na područje Ravnih Kotara osnovalo se nekoliko važnih centara liburnskih plemena. U 4. stoljeću prije Krista Grci stvaraju koloniju na području Zadra, a Rimljani počinju naseljavati taj prostor. Vrijedni spomenici kulture iz prapovijesnog i antičkog doba danas se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zadru i Ninu te u Muzeju antičkog stakla. Pojavom kršćanstva Zadar postaje sjedište biskupije. U 7. st. Zadar potpada pod vlast Bizanta, nakon pada Zapadnog Rimskog Carstva. Srednji i noviji vijek karakteristični su po dolasku Hrvata na područje Zadra te mnogim ratovima koji su vodili hrvatski knezovi i kraljevi.

Turistički je posebno prepoznata kulturno-povijesna baština na priobalju i otocima. U samom centru grada za turiste se nudi razgledavanje bogate kulturno-povijesne baštine poput: Rimskog foruma, crkve sv. Donata, crkve sv. Krševana, crkva sv. Marije, katedrala sv. Stošije, gradski bedemi, Trg tri bunara, Trg pet bunara i ostalo. Uz nabrojane primjere kulturno-povijesne baštine u Zadru godinama poznate kulturne institucije organiziraju različite kulturne manifestacije. Posebnu pažnju privlače instalacije Nikole Bašića, a to su Morske orgulje i Pozdrav suncu. Nabrojana kulturno-povijesna baština uvelike doprinosi razvoju turizma na području grada Zadra i Zadarske županije. Važnost je stavljena na razvoj turizma u skladu s principima održivog razvoja.⁶⁵

⁶⁵ *Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013. – 2023.*, Zadar, 2013., online: <https://www.zadra.hr/hr/izra%C4%91eni-strate%C5%A1ki-dokumenti/2629-glavni-plan-razvoja-turizma-zadarske-%C5%BEupanije-2013-2023> (23.6.2022.)

6.3. TURIZAM GRADA ZADRA

Turizam u Zadru bilježi konstantan rast iako se u proteklo razdoblje turistički sektor suočio s nedaćama koje su nastale zbog pandemije koronavirusa te se tada zabilježio pad turističkog prometa nakon niza godina koje su prethodile pandemiji. Tablica 4. prikazuje broj dolaska i noćenja ostvarenih prethodne četiri godine u gradu Zadru. Rast turističkog prometa bilježio se u 2018. i 2019. godini. 2019. godina bila je rekordna gledajući broj dolazaka i noćenja turista. Pojava vrhunca pandemije 2020. godine rezultirala je padom turističkog prometa te se bilježi znatni pad dolazaka i noćenja turista u odnosu na prethodne dvije godine. Već 2021. godine uslijedio je nagli oporavak turizma te se nastavio rast turističkog prometa iz 2019. godine.

Tablica 4. Dolasci i noćenja u gradu Zadru od 2018. do 2021. godine

	Dolasci				Noćenja			
	2018.	2019.	2020.	2021.	2018.	2019.	2020.	2021.
Domaći	70.565	74.811	55.782	84.398	197.412	268.323	218.261	278.238
Strani	487.094	556.525	132.966	295.042	1.665.435	1.958.767	727.618	1.407.410
Ukupno	557.659	631.336	188.748	379.440	1.862.847	2.197.090	945.879	1.685.648

Izvor: Izradio autor prema Turistička zajednica grada Zadra, online: <https://www.zadar.hr/hr/o-nama/dokumenti> (23.6.2022.)

Struktura turističkih kapaciteta u Zadru očituje se u najvećoj zastupljenosti privatnog smještaja, a zatim slijede hoteli. Najmanje zastupljeni smještajni kapaciteti su u nautici, kampovima i hostelima. Privatni smještaj je najizraženiji jer na području Zadra dolaze većinom turisti niže platežne moći dok turizam na području Zadra ima sezonski karakter. Grafikon 2. prikazuje dolaske turista po vrstama smještaja od 1. do 12. mjeseca 2021. godine. Na grafikonu se vidi da su turisti u doba pandemije počeli sve više ljetovati u kampovima. Kampovi pružaju izoliranost od ostalih ljudi čime se znatno smanjuje rizik od zaraze. Upravo zbog toga kampovi su na području Zadra u 2021. godini bilježili veći broj dolazaka turista. Objekti u domaćinstvu uvelike premašuju broj dolazaka turista u odnosu na sve ostale vrste smještaja koji su dostupni na području grada Zadra.⁶⁶

⁶⁶ Statistička Analiza turističkog prometa u 2021. godini, Turistička zajednica grada Zadra, 2022., online: <https://www.zadar.hr/hr/o-nama/dokumenti> (23.6.2022.)

Grafikon 2. Dolasci turista po vrstama smještaja od 1. do 12. mjeseca 2021. godine

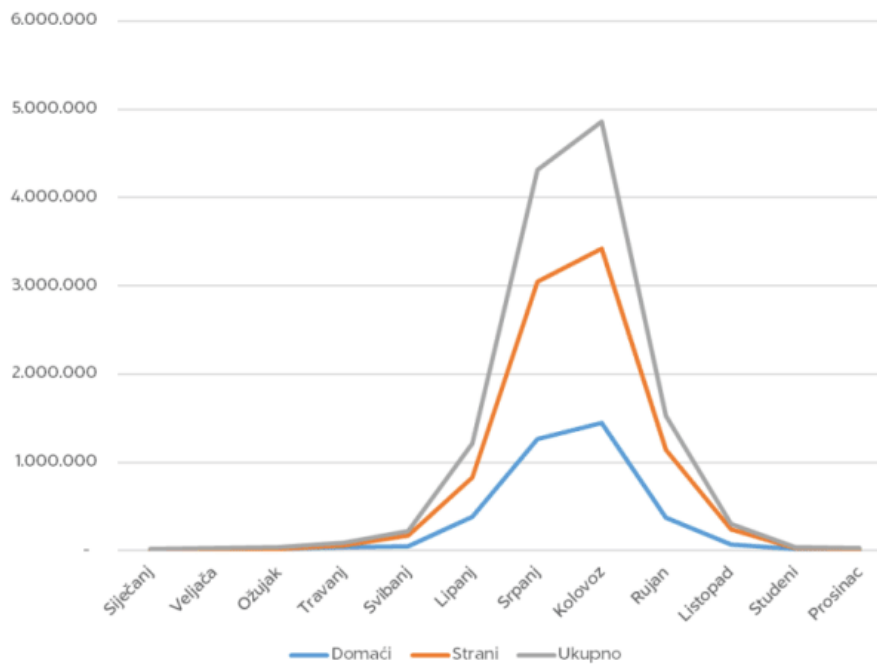


Izvor: Turistička zajednica grada Zadra, online: <https://www.zadar.hr/hr/o-nama/dokumenti> (23.6.2022.)

Sezonalnost je problem koji se javlja u turističkom prometu kod većine priobalnih hrvatskih gradova pa tako i Zadra. Zbog sezonalnosti turizma, priobalno područje grada Zadra trpi najveća opterećenja tijekom ljetnih mjeseci. Problem sezonalnosti glavni je problem turizma grada Zadra te se taj problem nastoji riješiti kako bi se spriječilo veliko opterećenje na prirodne resurse. Iz Grafikona 3. može se uočiti da se najveći broj noćenja na području grada Zadra ostvaruje tijekom lipnja pa sve do listopada. U odnosu na prethodne godine kada je ljetna sezona trajala većinom do mjeseca rujna, 2021. godine može se uočiti produljenje sezone sve do listopada. Produljenje ljetne sezone rezultira manjim opterećenjem na prirodne resurse što omogućuje kvalitetniji održivi razvoj turizma. Snažan razvoj turizma te povećanje broja turista imaju snažan negativni utjecaj na okoliš, pojavu prometnih zagušenja, iscrpljivanje prirodnih resursa, opterećenja komunalne infrastrukture, stvaranje pretjerane buke i natrpavanje smećem. Sve to negativno utječe na okoliš te na kvalitetu života domicilnog stanovništva kao i na kvalitetu boravka turista na određenom području. Također treba obratiti pozornost na povećanu gradnju različitih objekata s kojima se nepovratno devastira prostor. Uz samu obalu zabilježene su mnogobrojne gradnje objekata za smještaj turista koji znatno utječu na devastaciju obale zbog nepridržavanja Zakona o pomorskom dobru i morskim lukama.⁶⁷

⁶⁷ Ibidem

Grafikon 3. Noćenje turista u 2021. godini po mjesecima



Izvor: Turistička zajednica grada Zadra, online: <https://www.zadar.hr/hr/o-nama/dokumenti> (23.6.2022.)

6.4. ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA GRADA ZADRA

Glavni cilj održivog razvoja turizma u gradu Zadru je zaštita bogate kulturno-povijesne baštine. Najvrjednija povijesna baština nalazi se u „srcu“ grada Zadra, a povećanje turizma ostavlja posljedice, ne samo na kulturno-povijesnu, već i na prirodnu baštinu. Po pitanju zaštite vrijedne baštine grad Zadar poduzeo je niz akcija i mjera za održivi razvoj turizma. Putnička luka je bila smještena u samom centru grada što je rezultiralo stvaranju velikih gužva na cestama i na moru te stvaranju buke i onečišćenja ispušnim plinovima. Ilustracija 13. ukazuje na probleme stvaranja gužvi i preopterećenja središta grada Zadra za vrijeme ljetne sezone prije nego se izgradila nova putnička luka izvan grada. Mnogi ljudi su se počeli iseljavati iz stare gradske jezgre. Pojavom masovnog turizma i sve izraženijeg negativnog utjecaja turizma na grad Zadar posegnulo se za stvaranjem kontrole i boljem planiranju razvoja turizma.⁶⁸

⁶⁸ Kadoić, I.: *Mogućnosti održivog razvoja turizma grada Zadra*, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2015., online: <https://repozitorij.efzg.unizg.hr/islandora/object/efzg%3A529> (24.6.2022.)

Ilustracija 13. Prometni kolaps i preopterećenost grada Zadra prije gradnje luke Gaženica



Izvor: Četković; Jurlina: *Rasterećenje zadarskog poluotoka izgradnjom trajektne luke Gaženica*, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, online: <https://www.pmf.unizg.hr/download/repository/Gazenica-gotovo.pptx> (24.6.2022.)

Vodeći se održivim razvojem turizma izvan grada izgradila se nova putnička luka gdje se premjestio sav putničko-trajektni promet. Ilustracija 14. prikazuje izgled nove Luke Gaženica. Krajem ožujka 2015. godine počeo je premještaj trajektnog prometa iz gradske luke u Putničku luku Gaženica. Premještajem morskog prometa u novu Luku Gaženica omogućilo se očuvanje prirodnih znamenitosti grada (gradske zidine, Perivoj Vladimira Nadzora itd.) te su se smanjile gužve, buka i ispušni plinovi. Stvorili su se uvjeti za napredak održivog razvoja turizma. U staroj luci u Zadru zadržan je promet brzih brodskih linija te prihvat turističkih brodova, luksuznih jahti, ribarskih brodova i manjih brodova za kružna putovanja. Osim rasterećenja gradske jezgre, napravljena Luka Gaženica je jedna od najsuvremenijih luka u Republici Hrvatskoj. Luka Gaženica ima veliki značaj za razvoj turizma i gospodarstva. 2019. godine Putnička luka Gaženica dobila je prestižnu nagradu za najbolju svjetsku kruzersku luku, a 2020. godine Britanska publikacija Cruise Insight dodijelila je Putničkoj luci Gaženica priznanje za postignuća u razvoju putničkog terminala tijekom 2019. godine. Posebno važna nagrada za grad Zadar bila je proglašenje Zadra najboljom svjetskom turističkom destinacijom u 2016. godini.⁶⁹

⁶⁹ Ibidem

Ilustracija 14. Putnička luka Gaženica



Izvor: *Slavlje za Zadrane: Luka Gaženica proglašena najboljom svjetskom lukom za kružna putovanja za 2019.*,
online: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/zadarska-putnicka-luka-gazenica-proglasena-lukom-godine---574884.html> (24.6.2022.)

U cilju smanjenja negativnog utjecaja turizma na grad Zadar počeli su se dodjeljivati određeni certifikati različitim ustanovama koje su napravljene u skladu sa održivim razvojem turizma. Plava zastava i eko-hotel su jedne od ekoloških oznaka. Plava zastava dodjeljuje se jednom godišnje plažama i marinama koje zadovoljavaju posebne kriterije i standarde vezane za kvalitetu vode, upravljanje okolišem, pružanje usluga i sigurnost te koje se drže održivog razvoja turizma. U Zadru i okolici 2022. godine pet plaža je dobilo plavu zastavu, a to su: plaža TN Zaton, plaža Borik, plaža Kolovare, plaža Bošana i plaža Dražica. Marine u Zadru i okolici s plavom zastavom su: D-Marin Borik, D-Marin Marina Dalmacija i Marina Kornati.⁷⁰ Ekološka oznaka „eko-hotel“ dodjeljuje se hotelima koji promiču održivi razvoj turizma što uključuje očuvanje okoliša, štednju vode, prikupljanje kišnice, bolje zbrinjavanje otpadnih voda, reciklaža otpada itd. U Zadru postoji jedan hotel s oznakom „eko-hotel“, a to je Falkensteiner Hotel & Spa Iadera. Putem ekoloških oznaka u Zadar se privlače turisti koji potiču zaštitu prirodnih resursa, a ujedno se privlače i turisti veće platežne moći. Ekološke oznake potiču održivi razvoj turizma te na taj način omogućuju kvalitetniji život domicilnog stanovništva i stranih turista koji dolaze boraviti određeno vrijeme na područje grada Zadra i okolice.⁷¹

⁷⁰ *Blue Flag*, online: <https://www.blueflag.global/> (24.6.2022.)

⁷¹ Hönig Benčec, Ž.: *Upravljanje održivim turističkim razvojem na primjerima gradova Zadar i Poreč*, Veleučilište u Karlovcu, Karlovac, 2019., online: <https://dabar.srce.hr/islandora/object/vuka%3A1270> (24.6.2022.)

7. ZAKLJUČAK

Turizam je ljudska aktivnost i gospodarska djelatnost koja postaje sve popularnija na globalnom planu posljednjih nekoliko desetljeća zahvaljujući razvoju prometa, tehnologije i unapređenju turističkih sadržaja. Turizam je izvorno nastao kao aktivnost vezana za odmor i razonodu u kojoj su mogli uživati samo bogati. Međutim, globalizacija, tehnološki napredak i porast životnog standarda otvorio je turizam svim slojevima stanovništva. Istovremeno, turizam je osim svog tradicionalnog odmarališnog karaktera poprimio i druge oblike kao što su poslovni i studijski turizam, religijski i zdravstveni turizam. Svaka od podgrana turizma ima svoje poklonike, a razvoj je nazočan u svakome polju.

I u turizmu se tržište formira između ponude i potražnje, a snažno obilježje tržišta je njegova elastičnost. Potrebno je da turistička destinacija ima što bogatiju i raznovrsniju ponudu kako bi privukla što veći broj turista. Za razliku od nekih drugih gospodarskih djelatnosti, turizam ima svoje specifičnosti među kojima se osobito ističu sezonalni karakter turizma (ljetni ili zimski), neopipljivost turističkog proizvoda koji se može iskusiti jedino dolaskom na destinaciju, često su lokacija kupnje turističke usluge (npr. internet) i lokacija njene konzumacije različite (npr. hotel na moru).

Turizam je usko povezan s gospodarstvom i posjeduje snažan utjecaj na razvoj gospodarstva. U turističkim zemljama kao što su Hrvatska, Španjolska, Italija ili Turska turizam je pokretač gospodarskog razvoja i dio gospodarstva o kojem uvelike ovisi ukupna bilanca nacionalnog BDP-a. Kao posebna djelatnost, turizam je izvor prihoda svim akterima u turističkoj industriji kao što su hotelski lanci, restorani, turističke agencije, turoperateri, ali tu učinak turizma ne prestaje. Od turističkih dolazaka imaju koristi skoro svi sudionici nacionalnog gospodarstva.

Turizam donosi prihode prometnom sektoru (javni prijevoz, taksiji, rent-a-car, benzinske crpke), maloprodaji i veleprodaji, industriji zabave (koncerti, kafići, noćni barovi), kulturi (muzeji, kina, kazališta), financijskom sektoru (banke, mjenjačnice) i drugima, a zbog poreza turisti direktno pune državni proračun. U Republici Hrvatskoj turizam ima veliku težinu budući da čini oko jedne četvrtine nacionalnog BDP-a s intencijom rasta. S obzirom na utjecaj turizma na ostale sektore gospodarstva teško je izmjeriti točan učinak turizma, ali on je ogroman. Hrvatska treba ravnomjerno razvijati i ostale gospodarske grane, a u pogledu turizma trebala bi staviti veći naglasak na turizam tijekom cijele godine kako bi se smanjila njegova sezonalnost kroz ljeto.

Održivi razvoj je popularan i općeprihvaćen, suvremeni oblik razvoja, a podrazumijeva razvoj gospodarstva koji je sukladan s društvenim i ekološkim razvojem. S jedne strane u potpunosti zadovoljava aktualne potrebe za razvojem, a s druge strane brine o potrebama budućih generacija. Najvažniji zadatak održivog razvoja je napraviti ravnotežu između gospodarstva, društva i ekologije. Smisao održivog razvoja je zaštititi okoliš, biljni i životinjski svijet, zdravlje ljudi i planet Zemlju. Međutim, trendovi održivog razvoja ne smiju biti prepreka za stabilan gospodarski rast. Neki od trendova održivog razvoja u posljednje vrijeme su korištenje alternativnih i obnovljivih oblika energije, uporaba električnih vozila, racionalno odlaganje otpada, smanjenje ugljičnih emisija, ekološka poljoprivreda itd. Održivi razvoj koristi sve te trendove kako bi se planet borio protiv klimatskih promjena koje se manifestiraju kroz povećanje temperature, suše, poplave, oluje, podizanje razine oceana i dr.

Održivi turizam je važna karika u održivom razvoju zato što se turizam dotiče područja kao što su okoliš, povijesno-kulturna baština, ograničeni prirodni resursi, razvoj lokalne zajednice i države te gospodarstva u cjelini. Prednost održivog turizma je mogućnost da se upravo kroz održive trendove u turizmu podigne svijest zajednice o nužnosti prihvaćanja ideja održivog razvoja. Održivi turizam treba stvoriti balans između gospodarskog razvitka, očuvanja okoliša i prirode i boljitka zajednice. Radi se o odgovornom turizmu koji se planski razvija, inkluzivan je i daje priliku da u njemu sudjeluju svi dionici u turističkoj industriji i svi oni kojih se turizam tiče. Uz sve ostalo, održivi turizam efikasno brine da se ograničeni prirodni i prostorni resursi koriste na najbolji mogući način.

Integralno upravljanje obalnim područjem (IUOP) predstavlja proces upravljanja obalnim područjem koji se odvija na principima održivog razvoja. To je proces koji nastoji na najbolji mogući način iskoristiti obalno područje u svrhe turizma i gospodarstva, ali ujedno očuvati ekosustave i bioraznolikost te zaštititi lokalnu zajednicu. IUOP mora ukloniti prijetnje koje nosi neodrživi razvoj kao što su gradnja „divljih naselja na moru“, betoniranje obale, ispuštanje otpadnih voda u more, izlov ribe, privatizacija pomorskog/javnog dobra i sl.

Istraživanje je potvrdilo postavljenu radnu hipotezu, tj. održivi razvoj i turizam dva su neraskidivo povezana procesa čije međusobno djelovanje mora biti usklađeno i komplementarno kako bi se ostvarilo integralno upravljanje obalnim područjem. Grad Zadar je izvrstan primjer obalnog grada u kojem je održivi razvoj, odnosno održivi turizam pridonio tome da integralno upravljanje obalnim područjem bude efikasno. Zahvaljujući primjeni održivih trendova u Zadru je zaštićena bogata kulturno-povijesna baština te je očuvana

kvaliteta života građana tako što su smanjenje gužve i buka u gradu. Istovremeno je kroz Putničku luku Gaženica omogućen prihvat trajekata i kruzera, mnoge plaže dobile su plave zastave zbog očuvanog okoliša, a hoteli provode eko-politike razvoja. Ako se nastavi ovakav održivi razvoj, Zadar bi mogao postati jedna od najatraktivnijih turističkih destinacija, ne samo u Hrvatskoj, nego i na Mediteranu.

LITERATURA

1) KNJIGE

- Blažević, B.: *Turizam u gospodarskom sustavu*, Sveučilište u Rijeci: Fakultet za turistički i hotelski menadžment Opatija, Opatija, 2007.
- Brkljača-Pucar, M.: *Održivi turizam u Republici Hrvatskoj*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli: Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2016.
- Bušić, I.: *Održivi turizam Republike Hrvatske*, Sveučilište u Splitu: Ekonomski fakultet, Split, 2019.
- Cindrić, M.: *Analiza implementacije načela održivog razvoja turizma u turoperatorskom poslovanju*, Sveučilište u Zagrebu: Ekonomski Fakultet, Zagreb, 2020.
- Čurila, M.: *Važnost održivog razvoja turizma i njegova uloga u poslovanju turoperatora*, Sveučilište Sjever, Varaždin, 2016.
- Gorski, B.: *Upravljanje obalnim prostorom južne Istre u funkciji regionalnog razvoja*, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb, 2019.
- Gržinić, J.: *Međunarodni turizam*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli: Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković Pula, Pula, 2014.
- Herceg, N.: *Okoliš i održivi razvoj*, Synopsis d.o.o., Zagreb, 2013.
- Kadoić, I.: *Mogućnosti održivog razvoja turizma grada Zadra*, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2015.
- Kovačić, M.; Komadina, P.: *Upravljanje obalnim područjem i održivi razvoj*, Sveučilište u Rijeci: Pomorski fakultet, Rijeka, 2011.
- Mandura, A.: *Uloga i važnost turizma u gospodarstvu Republike Hrvatske*, Sveučilište u Požegi, Požega, 2018.
- Sanković, T.: *Politika prodaje i distribucije*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli: Fakultet ekonomije i turizma Dr. Mijo Mirković, Pula, 2015.

- Šćurla, K.: *Turizam u fokusu gospodarskog razvoja*, Sveučilište u Splitu: Pomorski fakultet u Splitu, Split, 2018.
- Štimac, L.: *Održivi turizam*, Sveučilište Jurja Dobre u Puli: Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“, Pula, 2018.
- Tomić, M.: *Uloga inteligentnih transportnih sustava u održivom razvoju prometa*, Sveučilište u Zagrebu: Ekonomski fakultet, Zagreb, 2018.
- Vukonić, B.; Keča, K.: *Turizam i razvoj: pojam, načela, postupci*, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 2001.

2) ČLANCI U ČASOPISIMA

- Ban, I.; Peručić, D.; Vrtiprah, V.: *Izazovi razvoja cruising turizma u Dubrovačkoj-neretvanskoj županiji*, Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku Vol. , No. 1, 2014
- Bogdan, A.: *Kako poduprijeti održivi razvoj turizma*, Građevinar 69, 10/2018, p. 923-926
- Grofelnik, H.: *Je li održivi razvoj turizma ostvariv?*, Geografski horizont, Vol. 65 No. 1, 2019., p. 21-34
- Melkić, S.; Marković Vukadin, I.: *Održivi turizam - samozavaravanje, ideja ili realnost?*, Communication Management Review, Vol. 05 No. 01, 2020., p. 48-83
- Pađen, J.: *Održivi razvoj i razvoj prometa*, Suvremeni promet, God.20 (2000), 1/2, p. 11-14
- Pašalić, Ž.: *Neki izazovi upravljanju održivim razvojem prometnih sustava*, Suvremeni promet, 25 (2005), 1-2; p. 11-15
- Šverko Grdić, Z.: *Održivi razvoj obalnog područja*, Prvih 30 godina Zavoda za prostorno uređenje Primorsko - goranske županije, 1 (2015), p. 199-206

3) INTERNETSKI IZVORI (ELEKTRONIČKI IZVORI INFORMACIJA)

- *12 ciljeva održivog turizma*, online: <http://www.odrzivi.turizam.hr> (21.5.2022.)
- Četković; Jurlina: *Rasterećenje zadarskog poluotoka izgradnjom trajektne luke Gaženica*, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, online: <https://www.pmf.unizg.hr/download/repository/Gazenica-gotovo.pptx> (24.6.2022.)

- Državni zavod za statistiku, Republika Hrvatska, online: <https://dzs.gov.hr/> (23.6.2022.)
- *Economic benefits*, online: <https://regionaltourism.com.au/projects/economic-benefits/> (22.3.2022.)
- Fond za zaštitu okoliša i energetska učinkovitost: Održivi razvoj, online: <https://www.fzoeu.hr/hr/odrzivi-razvoj/7641> (23.4.2022.)
- Future Learn: *What is sustainable tourism and why is it important?*, online: <https://www.futurelearn.com/info/blog/what-is-sustainable-tourism> (25.4.2022.)
- *Glavni plan razvoja turizma Zadarske županije 2013. – 2023.*, Zadar, 2013., online: <https://www.zadra.hr/hr/izra%C4%91eni-strate%C5%A1ki-dokumenti/2629-glavni-plan-razvoja-turizma-zadarske-%C5%BEupanije-2013-2023> (23.6.2022.)
- *Hrvatski turizam u doba pandemije: osvrt na 2020. i pogled na 2021.*, online: <https://arhivanalitika.hr/blog/hrvatski-turizam-u-doba-pandemije-osvrt-na-2020-i-pogled-na-2021/> (19.3.2022.)
- *Integralno upravljanje obalnim područjem IUOP*, online: <https://mingor.gov.hr/integralno-upravljanje-obalnim-podrucjem-iuop/1439> (28.5.2022.)
- Lora: *Što je održivi razvoj*, online: <https://lora.bioteka.hr/sto-je-odrzivi-razvoj/> (24.4.2022.)
- *Mitigation, Coastal Policies and Integrated Coastal Zone Management*, online: <https://link.springer.com> (25.5.2022.)
- *Održivi turizam sa aspekta održivog razvoja*, online: <https://www.slideserve.com/jerzy/odrzivi-turizam-sa-aspekta-odr-ivog-razvoja> (20.5.2022.)
- Održivi turizam - što to zapravo znači?, online: <https://www.cimerfraj.hr/aktualno/odrzivi-turizam> (25.4.2022.)
- *Paris Agreement*, online: <https://www.britannica.com/topic/Paris-Agreement-2015> (3.5.2022.)
- *Priručnik održivi turizam u deset koraka*, online: <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4508> (21.5.2022.)
- *Rio Summit*, online: <https://www.canadiangeographic.ca/article/brief-history-canadas-climate-change-agreements> (3.5.2022.)
- *Slavlje za Zadrane: Luka Gaženica proglašena najboljom svjetskom lukom za kružna putovanja za 2019.*, online: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/zadarska-putnicka-luka-gazenica-proglasena-lukom-godine---574884.html> (24.6.2022.)

- *Sustainable and Unsustainable Developments in Tourism*, online: <https://www.researchgate.net> (17.5.2022.)
- *Sustainable Development and its Challenges in Developing Countries*, online: <https://www.iynf.org> (5.5.2022.)
- *Statistička Analiza turističkog prometa u 2021. godini*, Turistička zajednica grada Zadra, 2022., online: <https://www.zadar.hr/hr/o-nama/dokumenti> (23.6.2022.)
- *The-Environmental-Economic-and-Social-Components-of-Sustainability*, online: <https://soapboxie.com/social-issues/> (4.5.2022.)
- *Tourism*, online: <https://www.britannica.com/topic/tourism> (12.5.2022.)
- Turistička zajednica grada Zadra, online: <https://www.zadar.hr/hr/o-nama/dokumenti> (23.6.2022.)
- *Turizam i BDP: svaka četvrta kuna u Hrvatskoj zarađena je od turizma!*, online: <https://www.xn--iznajmljivai-yrb.hr/turizam-i-bdp/> (16.3.2022.)
- *Turizam u Hrvatskoj u jednoj grafikonu*, online: <https://eclectica.hr/2016/03/29/turizam-u-hrvatskoj-u-jednom-grafikonu-1985-2015/> (21.3.2022.)
- *U 2020. godini ostvareno 50 posto noćenja iz rekordne 2019.*, online: <https://www.htz.hr/hr-HR/press/objave-za-medije/u-2020-godini-ostvareno-50-posto-nocenja-od-rekordne-2019> (19.3.2022.)
- *U 2021. godini Hrvatsku posjetilo gotovo 14 milijuna turista*, online: <https://www.htz.hr/hr-HR/press/objave-za-medije/u-2021-godini-hrvatsku-posjetilo-gotovo-14-milijuna-turista> (19.3.2022.)
- *Villa Angiolina*, online: <https://www.visitopatija.com/villa-angiolina-istrazite-ulogu-turizma-u-povijesti-opatije-p471> (20.5.2022.)
- *What Are the Six Factors of Sustainability, and How Can We Adhere to Them?*, online: <https://www.greenmatters.com/p/six-factors-of-sustainability> (3.5.2022.)
- *'Za naš turizam 2019. bila je najbolja godina. Očekujemo nastavak pozitivnih trendova'*, online: <https://novac.jutarnji.hr/aktualno/za-nas-turizam-2019-bila-je-najbolja-godina-ocekujemo-nastavak-pozitivnih-trendova/9851575/> (18.3.2022.)
- *Zadar*, Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, online: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=66647> (23.6.2022.)
- *Zarada od turizma prešla 10 milijardi eura*, online: <http://www.novilist.hr/Vijesti/Gospodarstvo/Zarada-od-turizma-presla-10-milijardi-eura-Turisticki-promet-direktno-generira-16-9-posto-BDP-a-Hrvatske> (18.3.2022.)

POPIS ILUSTRACIJA

Ilustracija 1. Villa Angiolina u Opatiji.....	7
Ilustracija 2. Učinak turizma na gospodarstvo.....	11
Ilustracija 3. Svjetski lideri na Summitu u Riju 1992.....	16
Ilustracija 4. 17 globalnih ciljeva održivog razvoja UN-a donesenih 2015. za period do 2030. godine.....	17
Ilustracija 5. Slikovit prikaz održivog razvoja.....	20
Ilustracija 6. Načela održivog razvoja.....	21
Ilustracija 7. Ciljevi održivog turizma prema UNWTO-u.....	26
Ilustracija 8. Instrumenti za implementaciju održivog turizma.....	28
Ilustracija 9. Održivi turizam u deset koraka.....	29
Ilustracija 10. Shematski prikaz integralnog upravljanja obalnim područjem (IOUP).....	35
Ilustracija 11. Integralno upravljanje obalnim područjem i procesi.....	37
Ilustracija 12. Geografski položaj grada Zadra.....	41
Ilustracija 13. Prometni kolaps i preopterećenost grada Zadra prije gradnje luke Gaženica....	46
Ilustracija 14. Putnička luka Gaženica.....	47

POPIS TABLICA

Tablica 1. Globalni turistički sustav.....	4
Tablica 2. Izravni i neizravni elementi turističke industrije.....	8
Tablica 3. Razlika između održivog i neodrživog turizma.....	23
Tablica 4. Dolasci i noćenja u gradu Zadru od 2018. do 2021. godine.....	43

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Trendovi u hrvatskom turizmu od 1985. do 2015.....	14
Grafikon 2. Dolasci turista po vrstama smještaja od 1. do 12. mjeseca 2021. godine.....	44
Grafikon 3. Noćenje turista u 2021. godini po mjesecima.....	45